

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

На правах рукопису

КОРНІЄЦЬ ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

**АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ
З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

Спеціальність: 016 «Спеціальна освіта»
Освітньо-професійна програма
Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка)
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
МАЦЮК ЗОРЯНА СЕРГІЇВНА
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

Прізвище, ініціали _____

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ ТА КЛЮЧОВІ СЛОВА.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПІЇ В ЛОГОПЕДІЇ.....	9
1.1. Потенціал арттерапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.....	9
1.2. Особливості використання арттерапевтичних методів в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти.....	15
1.3. Вплив методів арттерапії на розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.....	26
ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ.....	32
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	33
2.1. Методичні рекомендації щодо психолого-педагогічної допомоги дітям дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення методами засобами арттерапії.....	33
2.2. Зміст корекційної роботи щодо розвитку зв'язного мовлення дітей з тяжкими порушеннями мовлення з використанням елементів арттерапії.....	42
2.3. Кольоротерапія та пісочна терапія як засоби корекції мовленнєвих порушень.....	47
2.4. Контрольний етап дослідження.....	53
ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ.....	56
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	66

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота «АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ» викладена на 76 сторінках, вона містить вступ, 2 розділи, висновки, список використаних джерел (51 позиція).

У магістерській роботі розкрито особливості використання арттерапії як однієї з найбільш популярних технік у логопедичній діяльності, спрямованої на корекцію тяжких мовленнєвих порушень дітей дошкільного віку. У роботі відзначається, що арттерапевтична діяльність поєднує в собі розвивальні, виховні і корекційні впливи, що дає широкі можливості для розв'язання різного роду педагогічних завдань. Обґрунтовано сутність понять «арттерапія», «ізотерапія», «кольоротерапія», «пісочна терапія», «казкотерапія», а також розкрито їхній педагогічний потенціал на прикладі різноманітних вправ та ігрових методів у корекції відхилень мовленнєвого розвитку дошкільників. Наголошено на важливості підбору творчих завдань з урахуванням особливостей мовленнєвого розвитку кожної дитини, аби будь-які дії дитини під час творчої роботи були цікавими та ефективними для неї і приносили очікувані результати.

Ключові слова: порушення мовлення, дошкільний вік, арттерапія, ізотерапія, кольоротерапія, пісочна терапія, корекційна робота, логопед, ЗДО, розвиток, зв'язне мовлення, казкотерапія, мистецтво.

Abstract and keywords

The work reveals the features of using art therapy as one of the most popular speech therapy techniques aimed at correcting severe speech disorders of preschool children. The work notes that art therapy activity combines developmental, educational and corrective effects, which provides ample opportunities for solving various pedagogical tasks. The essence of the concepts "art therapy", "isotherapy", "color therapy", "sand therapy", "fairy tale therapy" is substantiated, as well as their pedagogical potential is revealed on the example of various exercises and game methods in correcting deviations in the speech development of preschoolers. The importance of selecting creative tasks taking into account the peculiarities of speech development of each child is emphasized, so that any actions of the child during creative work are interesting and effective for him and bring the expected results.

Key words: speech disorder, preschool age, art therapy, isotherapy, color therapy, sand therapy, corrective work, speech therapist, speech therapy, development, coherent speech, fairy-tale therapy, art.

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні простежується ускладнення змісту дошкільної освіти, особлива увага звертається на розвиток творчих та інтелектуальних здібностей дошкільнят, корекцію емоційно-вольової та рухової сфер, активізацію пізнавального розвитку дитини.

Проблема арттерапії як засобу корекції мовлення у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення належить до ряду актуальних у педагогіці, психології, логопедії. Насамперед варто зазначити, що вибір аналізованої нами теми зумовлений важливістю проблеми вивчення можливостей ефективного використання арттерапії у системі комплексної діагностики та реабілітації мовленнєвих розладів, що є складною й цікавою проблемою на стику багатьох суміжних наук: медицини, психології, педагогіки, мистецтвознавства, дефектології, та звичайно психолінгвістики.

Магістерська робота розкриває актуальну проблематику визначення сучасних концептів діагностико-корекційної роботи з дошкільнятами, що передбачають зростання її якості та визначають формування мовленнєво-комунікативної компетенції як ключової умови їх подальшої успішної освітньої траєкторії. На якісне підсилення ефективності діагностичної процедури впливає застосування арттерапевтичних технологій, особливо при діагностуванні дітей, що мають тяжкі порушення мовлення.

На сьогодні важливими є наукові пошуки ефективних шляхів включення дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище задля забезпечення для них розвитку пізнавальної активності. Питання пізнавальної активності дошкільників з особливими мовленнєвими потребами – одне з найактуальніших у теорії спеціальної психології та в практиці спеціальних закладів дошкільної освіти, адже активність – це необхідна умова формування розумових якостей, самостійності та ініціативності дітей дошкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення. На сьогодні спеціальна психологія та педагогіка займається активним пошуком нових форм співпраці з дітьми з особливими освітніми потребами в

визначеному напрямку. Користь арттерапії для дошкільнят з тяжкими порушеннями мовлення пояснюється використанням візуальних та експресивних форм роботи, на відміну від форм корекційно-розвивальної роботи, які активізують вербальні канали комунікації.

Таким чином, арттерапія – це незамінний інструмент в роботі з дошкільнятами з тяжкими порушеннями мовлення. Багаті ресурси арттерапевтичних методів допомагають коригувати такі небажані прояви, як складнощі в осмисленні завдань, тривога при роботі з новим матеріалом, складнощі з вербалізацією та інші.

Слід зазначити, що використання засобів арттерапії у процесі логопедичного заняття із дошкільниками має великий потенціал з огляду на можливість корекції мовленнєвих порушень у дітей. Поєднання засобів арттерапії у поєднанні технік музикотерапії, кольоротерапії, казкотерапії, а також ігрових ситуацій із залученням героїв казок, за наявності позитивного настрою та підтримки розумової активності на всіх заняттях забезпечує підвищення інтересу до мовленнєвих завдань у дошкільнят, постійно стимулюючи розумову діяльність, мотивацію до розвитку зв'язного мовлення у різних видах діяльності.

Арттерапевтичні методи роботи є актуальними, оскільки їх робота полягає не в навчанні малювати, а в тому, щоб надати можливість кожній дитині за допомогою різних технік та спеціально підібраних матеріалів, виразити себе, свої емоції, свої переживання та поділитися ними з іншими, в результаті чого поліпшуючи свій емоційний стан.

Стан дослідження проблеми. Зазначену тематику широко аналізували у своїх дослідженнях українські науковці, зокрема на сьогодні світові та вітчизняні фахівці накопичили багатий досвід використання арттерапевтичних методів у роботі вчителя-логопеда з дошкільнятами.

Питання становлення, розвитку та застосування арттерапії вивчали такі науковці, як О. Деркач, Г. Добровольська, І. Євтушенко, Т. Овчиннікова та інші. Детальний опис арттерапевтичних напрямків та механізмів їх впливу

міститься в працях Е. Берна, О. Вознесенської, Ф. Зімбардо, З. Матейнової, С. Машури, А. Менегетті, С. Рібакової, О. Федій, Е. Фромма та багатьох інших.

На сьогодні тема психотерапевтичних технологій із застосуванням мистецтва все ще актуальна і є предметом для досліджень в численних наукових працях, які розкривають проблематику діагностико-корекційного впливу на осіб із важкими порушеннями мовлення («Ефективність казкотерапії в корекційній роботі з дітьми» М. Поваляєвої; «Корекція мовлення через ознайомлення з природою в образотворчій діяльності» Л. Гаврильченко; «Роль ігрової психотерапії (казкотерапії) в усуненні заїкання у дошкільників» О. Рау; «Лялькотерапія в корекційній педагогіці» А. Красикової; «Музикотерапія при заїканні» З. Матейнової, С. Машури та інші.

Особливості практичного використання засобів арттерапії у роботі з дітьми, що мають порушення розвитку вивчалися у працях Л. Вадрус, Н. Некряч, Л. Нікішиної та інших. Розкриття історії розвитку, суті та змісту арттерапії знайшло відображення у напрацюваннях О. Вознесенської, О. Копитіна, Л. Терлецької та інших.

Таким чином, наукова література розкриває суть успішного осмислення проблеми арттерапії як засобу корекції мовлення у дошкільників з важкими порушеннями мовлення. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, проблема арттерапії як засобу корекції мовлення у дітей дошкільного віку з важкими порушеннями мовлення, залишається актуальною. Актуальність та недостатня розробленість проблеми арттерапії як засобу корекції мовлення, зумовили вибір теми кваліфікаційного дослідження: «Арттерапія як засіб корекції мовлення у дошкільників з важкими порушеннями мовлення».

Мета дослідження: полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці використання арттерапії як засобу корекції мовлення у дошкільників з важкими порушеннями мовлення.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені завдання:

1. З'ясувати стан дослідженості проблеми, уточнити сутність поняття «арттерапія», «корекція», «тяжкі порушення мовлення».

2. Визначити особливості використання арттерапевтичних методів та вплив методів арттерапії на розвиток зв'язного мовлення в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти.

3. Розробити методичні рекомендації щодо психолого-педагогічної допомоги дітям дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення методами засобами арттерапії.

4. Визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити використання кольоротерапії та пісочної терапії як засобів корекції мовленнєвих порушень.

Об'єктом дослідження є визначення особливостей використання арттерапевтичних методів для корекції мовлення у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення.

Предметом дослідження виступає розкриття змісту корекційної роботи щодо розвитку зв'язного мовлення дітей з тяжкими порушеннями мовлення з використанням елементів арттерапії.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**, відповідних проблемі, зокрема:

- *теоретичних* (аналіз психологічної, педагогічної літератури, основних державних документів про освіту; синтез, порівняння, моделювання для з'ясування стану досліджуваної проблеми, визначення та теоретичного обґрунтування педагогічних умов);

- *емпіричних* (спостереження, бесіда, педагогічний експеримент – для перевірки ефективності використання арттерапії як засобу корекції мовлення у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що визначено й теоретично обґрунтовано умови проведення

арттерапевтичної діяльності у корекції мовлення дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення.

Практичне значення одержаних результатів магістерської роботи полягає в можливості використання її матеріалів методистами та вихователями закладів дошкільної освіти у роботі з дітьми дошкільного віку, викладачами педагогічних закладів вищої освіти при підготовці фахівців за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, логопедами.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи – 76 сторінок.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ

АРТТЕРАПІЇ В ЛОГОПЕДІЇ

1.1. Потенціал арттерапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку

Одним із найбільш важливих завдань дошкільного дитинства є розвиток мовлення, що надає дитині навички чіткого та ясного мислення, встановлення контакту з тими, хто її оточує, допомагає брати участь у різних видах дитячої творчості, проявляти риси комунікабельності, доброзичливості, ініціативності, креативності тощо. Варто зазначити, що на сьогодні досить поширеною є проблема порушення мовлення, тобто труднощів розвитку зв'язного мовлення дошкільників [2, с. 4].

Тяжкі порушення мовленнєвого розвитку – поширена проблема, яка призводить низки похідних відхилень, які можуть позначитися на подальшому житті дошкільника. Тому важливо постійно шукати нові шляхи корекції мовленнєвих порушень дошкільнят, що нададуть можливість розширити світогляд кожної дитини, будуть стимулювати та збагачувати її комунікативні навички [24, с.19].

Мовленнєві порушення являють собою відхилення у мові тих, хто говорить, від мовних норм, які є загальноприйнятими в конкретному мовному середовищі, і мають таку особливість: їм властиво самотійно не зникати, а закріплюватися; вони передбачають логопедичне втручання відповідно до їх характеру; спричиняють неправильне мовлення у дитини, що може відбиватися на її подальшому розвитку, гальмувати його [45].

Таким чином, необхідним стає створення системи оптимальних умов та пошук шляхів задля отримання успішного результату логопедичної корекції. Слід виділити такі основні прояви, якими характеризуються дошкільнята, що мають мовленнєві порушення:

- недостатній рівень розвитку активного словника;

- вживання простих мовленнєвих конструкцій (односкладні непоширені речення),
- використання одноманітних синтаксичних конструкцій.

Отож, варто виділити особливості дітей, що мають тяжкі порушення мовлення. Слід зазначити, що такі дошкільники володіють неповноцінним мовленнєвим запасом, що зумовлює складне становище дитини у колективі: вона частково позбавлена змоги брати участь в ігровій діяльності з однолітками, у контакті з педагогом та дорослими. Дітей з тяжкими мовленнєвими розладами можуть мати певні відхилення емоційно-мотиваційної та вольової сфери, адже вони відображають особистісні зміни.

Слід зазначити, що для дітей з ТПМ притаманною є відсутність порушень слуху чи інтелекту. Щодо характерних для них мовленнєвих дефектів, то можна виділити такі: недолік лексико-граматичного аспекту мовлення; словниковий запас є нижчим, порівняно з віковою нормою; порушення звуковимови; дефект мелодико-інтонаційного та темпоритмічного компонента мовлення; недорозвиненість фонематичного сприйняття.

Також слід зазначити, що вторинні відхилення у психічному розвитку дітей, що мають тяжкі порушення мовлення, можуть виявлятися у складності візуального сприйняття цілісного образу предмета; у складності орієнтуватися в просторі; у складності зосереджувати увагу на освітніх завданнях; у складності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; у недорозвиненні уяви.

Самостійно конструювати складносурядні та складнопідрядні речення для таких дітей дуже складно, з такими труднощами вони не у змозі впоратися самостійно, а тільки за допомоги дорослого. У процесі переказу діти можуть помилятися під час передачі логічної послідовності подій, можуть пропускати логічні ланцюжки, «втрачаючи» дійову особу. Варто також зазначити, що вони не завжди можуть повністю зрозуміти сенс прочитаного, допускаються повторів, можуть додавати зайві епізоди чи

спогади з минулого, відчуваючи складність у процесі підбору потрібних слів [4].

Ускладнення повноцінної участі дітей у спілкуванні та у процесі взаємодії із однолітками може відбуватися через такі порушення моторики та мовлення: наявність порушень координації, непропорційні зусилля, непослідовність [12, с. 177 – 178].

Численні дослідження вчених доводять, що використання творчості для вираження емоцій, відчуттів та думок може істотно допомагати у виробленні адекватної поведінки дошкільників, водночас розвиваючи їхню когнітивну сферу, творчі уміння і креативність. Творчість також сприяє комунікативно-мовленнєвому розвитку дітей, що ще раз підкреслює необхідність використання методів арттерапії у корекційній педагогіці. Пошуки ефективних засобів діагностики та корекції в галузі логопедії спонукають дослідників звертати увагу саме на застосування арттерапії на основі мистецтва в процесі роботи з дошкільнятами, що мають тяжкі порушення мовлення [28, с.76 -77].

Під поняттям «арттерапія» розуміють вид психокорекції різних інтелектуальних, емоційних порушень за допомогою засобів творчої діяльності та мистецтва. О. Титаренко надає таке визначення поняттю «арттерапія» – це система способів та технологій реабілітації осіб засобами мистецтва та художньої діяльності.

Енциклопедія освіти визначає поняття «арттерапія» як «профілактичну та корекційну лікувальну діяльність з використанням мистецтва; компонент психотерапії, комплексний синтез наукових знань – педагогіки, психології, мистецтва, медицини...» [13, с. 217]. Дослідниця Л. Калмикова визначає «арттерапію» як терапевтичну форму впливу на дошкільників, що спрямована на творчо-мовленнєву діяльність самовираження [17, с. 138].

В широкому розумінні на сьогодні арттерапія вміщує в собі такі види терапії:

- образотерапія (здійснення терапевтичного впливу за допомогою засобів образотворчого мистецтва);
- бібліотерапія (здійснення терапевтичного впливу за допомогою читання);
- казкотерапія (здійснення терапевтичного впливу за допомогою слухання та складання казок);
- музикотерапія (здійснення терапевтичного впливу за допомогою музики);
- вокалотерапія (здійснення терапевтичного впливу за допомогою співу);
- пісочна терапія (здійснення терапевтичного впливу за допомогою взаємодії з піском);
- лялькотерапія (здійснення терапевтичного впливу за допомогою ляльки) [28, с. 75].

Можна виділити такі основні види арттерапії: живопис, графіка, фотографія; малювання, ліплення. Арттерапія у корекційній педагогіці виявляється як синтез психології, педагогіки, мистецтва, психофізіології та медицини. Таким чином, арттерапія являє собою сукупність методик, технік та технологій, що мають змогу стимулювати креативні прояви дошкільників, які мають особливості психофізичного розвитку. Таким чином, діагностуються та коригуються порушення у розвитку.

О. Вознесенська, президент «Української арттерапевтичної асоціації» наголошує, що в арттерапії, зазвичай, не можна розділяти діагностичну й терапевтичну мету, адже діагностичний і, власне, терапевтичний процес повинні відбуватися одночасно завдяки спонтанній творчості. В результаті виникає можливість легше встановити емоційний, довірливий комунікативний контакт між сторонами, що є залученими в діагностичний процес» [28, с.78 -79].

Доречним є проведення діагностики рівня розвитку усного мовлення дошкільника саме у дошкільному віці задля того, щоб вчасно виявити

відставання та провести відповідну корекційну роботу. Тому, варто сказати, що процес діагностування мовлення дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення, являє собою:

- обов'язкову ланку психокорекції;
- засіб здійснення принципу єдності корекції та діагностики;
- засіб реалізації особистісно орієнтованих, індивідуальних та диференційованих підходів корекції усного мовлення;
- основу вироблення батьками та педагогами особистісної установки у формуванні умов для сприяння конструктивному індивідуальному мовленнєвому розвитку та самореалізації кожної дитини;
- об'єктивну перевірку доцільності й результативності застосування методичної системи корекції усного мовлення у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення;
- необхідну процедуру напередодні вступу дитини до школи [28, с.79].

Тому, важливо наголосити, що арттерапія має значний потенціал у роботі з дошкільниками, які мають мовленнєві порушення. Слід зосередитися на доведених фактах ефективного використання арттерапії у корекційно-розвивальній роботі мовленнєвих порушень з дошкільниками.

1. Арттерапія підвищує пізнавальну активність дошкільнят: у своєму дослідженні Смаль І. П. зазначає, що арттерапевтичні заняття з дітьми дошкільного віку з важкими мовленнєвими порушеннями призводять до суттєвого підвищення рівня пізнавальної активності від низького до середнього [46].

2. Арттерапія розвиває когнітивну сферу та пізнавальні процеси дошкільників: пам'ять, уяву, увагу, відчуття, сприймання, мислення, мовлення [6]. Важко переоцінити вагомість розвитку пізнавального процесу у дітей, адже він охоплює формування мовлення, мислення, уваги та креативності). Розповідаючи, дошкільнята самостійно мислять, добирають сюжети розповіді, висловлюють власні ідеї на певну тематику. Залучення

дрібної моторики у процесі ліплення, малювання, вирізання в ході підготовки дошкільників та роботи на арттерапевтичному занятті посилює пізнавальну активність, розвиває мовлення. Наприклад, при відтворенні або самостійному складанні казки, діти максимально використовують свої лексичні, граматичні та синтаксичні ресурси, активно використовують такі властивості зв'язного мовлення, як: виразність, логічність, послідовність, правильність [37, с.93].

3. Арттерапія покликана створювати позитивні умови для соціалізації дошкільників, налагоджуючи стосунки між дітьми та дорослими [20]. Наприклад, слід зауважити, що розповіді дошкільнят у процесі застосування казкотерапії виступають вагомим засобом побудови довіри між дітьми. Живе спілкування надає можливість дітям обмінюватися емоціями між однолітками. Як зазначає Бондар Л. М [3], засоби арттерапії можуть значно покращувати комунікативні навички дітей дошкільного віку із мовленнєвими порушеннями.

4. Арттерапія знижує надмірне напруження, тривожність, послаблює комунікативні бар'єри та сприяє психоемоційній саморегуляції. Арттерапевтичні засоби допомагають корегувати стани дошкільнят з мовленнєвими порушеннями завдяки звільненню від негативних емоцій, завдяки можливості поглянути на них «збоку», «перетворити» негативні емоції на позитивні.

5. Арттерапія – засіб «лагідної» корекції мовленнєвого порушення за допомогою включення в активну творчість, коли педагог робить акцент не на відхиленні, а на самовираженні та прояві індивідуальності кожного дошкільника. Варто зазначити, що творчість – це природне вираження розвитку дитини, що відображає весь спектр її переживань [20].

Слід виділити такі важливі методичні етапи роботи, що повинні бути передбачені структурою арттерапевтичного заняття [46]:

1. Організаційний момент: активізувати та залучити дошкільників до роботи.

2. Встановити діагностичну або формувальну мету, що полягає у створенні налаштування на групову творчість.

3. Основна частина: опанувати новий досвід, використати арттерапевтичні техніки, освоїти різні матеріали, надати можливість користуватися різноманітними образотворчими матеріалами, музичними інструментами.

4. Обговорити з дошкільнятами роботу: усвідомити виконану роботу (обмінятися враженнями, прочитати вірші, придумати назви до робіт, запросити батьків, влаштувати виставку робіт).

5. Завершення: закріпити новий досвід (провести групові вправи для підтримки пізнавального інтересу та творчої налаштованості дітей).

Отже, на сьогодні для розвитку логопедії та суміжних наук притаманне вдосконалення науково-теоретичного й методичного апарату обстеження мовлення дітей за рахунок арттерапевтичних технологій, завдяки чому відбувається розробка комплексних заходів і методик, метою створення яких є забезпечення всебічного гармонійного розвитку дитини з тяжкими порушеннями мовлення, такими як дизартрія, заїкання, алалія, афазія [28, с.77].

1.2. Особливості використання арттерапевтичних методів в умовах освітнього процесу закладів дошкільньої освіти

За словами дослідниці Л. Терлецької, терапія засобами мистецтвом надає змогу навчити дошкільника виражати свої емоції; розвивати позитивні почуття; формувати почуття внутрішнього контролю. Слід наголосити, що чимало дослідників у сфері освіти, досліджуючи питання дітей з відхиленнями мовлення, зазначають, що саме арттерапія – це альтернативний засіб пізнання за допомогою мистецьких засобів як себе, так і навколишнього світу, а також засіб налагодження комунікації з людьми, засіб розвитку особистісної, емоційної, вольової сфер [47].

Як підкреслює О. Федій, система арттерапевтичних методів є визначальною складовою частиною естетичної терапії, являючи собою «систему психолого-педагогічних внесків, яка ґрунтується на застосуванні художніх засобів у навчально-виховному процесі задля усунення негативного емоційного стану та формування особливих умов в закладі дошкільної освіти для творчого становлення дошкільників» [48, с. 162].

Тому, слід зауважити, що арттерапія є універсальним методом лікування, основою якого є різні види мистецтва, який передбачає використання не лише індивідуальної, але й групової форми роботи з дошкільнятами. Арттерапія допомагає у вирішенні конкретних психокорекційних завдань із закріплення нових мотивів в реальній дійсності, а також допомагає при інтерпретації переживань, надає групі дисциплінованості, розвиває художні здібності [22, с. 17].

Мова образотворчого мистецтва – це мова дітей. Дослідниця М. Кисельова у своїх напрацюваннях зазначає, що малюнки, так само як і ігри, допомагають дитині створити на папері свій особливий світ, який належить тільки їй» [25, с. 80].

Отож, слід зазначити, що використання арттерапевтичних методів в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти може вдало реалізуватися саме під час образотворчої діяльності, коли дошкільнята вчаться використовувати як традиційні, так і нетрадиційні зображувальні техніки, такі як:

- малювання за допомогою шаблону, трафарету, природного матеріалу (застосування засушеного листя, гороху, крупи, квасолі, макаронів);
- створення образу із використанням пластиліну, солоного тіста, глини;
- «малювання долоньками», «пальчикове малювання»;
- проведення різних ігор з фарбою (кляксографія), з олівцями, восковою крейдою;

- малювання за допомогою акварелей по мокрому аркуші паперу, губкою або ватними паличками;
- малювання на склі;
- застосування паперу, що має різну фактуру, колір та розмір, пензлів різного розміру та жорсткості;
- створення аплікації; колажу тощо [7].

Застосування в роботі з дошкільнятами, що мають тяжкі мовленнєві порушення різних зображувальних матеріалів допомагає одночасно розв'язати такі питання:

- нормалізувати мовленнєве дихання;
- удосконалити роботу м'язів периферичного мовленнєвого апарату.

Приміром, у процесі створенні малюнка технікою «малювання мильними бульбашками» дошкільники зміцнюють м'язи губ, непомітно для себе виконують дихальну гімнастику, що є необхідною для корекції мовлення. Створення сюжетного малюнку за почутою казкою чи оповіданням формує активний та пасивний словник, сприяє зв'язності мовлення. Малювання ілюстрацій за певними сюжетами допомагає краще усвідомити почуте, розвиває процес запам'ятовування. Доцільним є використання малюнків, створених дошкільнятами власноруч в якості наочних засобів, що допоможе швидше засвоїти мовленнєвий матеріал [24, с.21].

Практика закладів дошкільної освіти показує результативність технологій терапевтичного спрямування, таких як арттерапія, пісочна, музична та ігрова терапія, казкотерапія, сміхотерапія, кольоротерапія тощо. Вихователі ЗДО часто використовують арттерапію в діагностичних цілях, оскільки завдяки творчому самовираженню проблем на папері дошкільник повідомляє вихователя про наявну проблему, яку не наважився б озвучити за допомогою слів. Арттерапія – це методом діалогу між дитиною і педагогом, адже висловлення емоцій за допомогою творчості є простішим, аніж

розповідь про них. Можна сказати, що арттерапевтичні методи переводять відносини між дошкільником і вихователем в більш довірливу площину. Коли дошкільнята пишуть, малюють, ліплять з глини, висловлюючи себе в мистецтві, це надає їм можливість розкритися, розслабитися, опинитися в гармонії з собою [21, с. 9 – 10].

У закладах дошкільної освіти прикладне значення арттерапії полягає у використанні арттерапевтичних діагностично-корекційних прийомів і методів, що є науково обґрунтованими та перспективними. Діти дошкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення, не мають можливості достатньою мірою вербалізувати свої емоції та переживання, тому виражають їх під час образотворчої діяльності, яка також є фоном для самореалізації, засобом комунікації та опорою у діагностично-корекційній діяльності.

Отож, варто конкретизувати доцільність створення інклюзивних груп для забезпечення умов дітям, що мають тяжкі порушення мовлення, для розвитку та навчання спільно зі своїми однолітками. Головною метою створення таких інклюзивних груп є процес задоволення освітніх потреб, організація корекційно-розвиткової роботи з дітьми, що мають тяжкі порушення мовлення. Слід зауважити, що у інклюзивних групах ті ж практичні завдання, які виконує вся група, пропонуються й дитині з тяжкими порушеннями мовлення, але вони мають бути видозміненими або полегшеними чи спрощеними. Крім того, дитині повинен допомагати асистент педагога. Приміром, коли усі дошкільники виконують звуко-буквений аналіз певного слова, для дитини, що має тяжкі порушення мовлення, слід запропонувати адаптацію завдання (більше часу на виконання, ретельніше пояснення з боку асистента, спільне виконання з асистентом, спільне виконання з іншою дитиною без тяжких порушень мовлення). У інклюзивних групах варто організовувати традиційні форми роботи для навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення – індивідуальну, групову, підгрупову (двоє і більше дітей).

Для кожного дошкільника варто підбирати вправи індивідуально, залежно від того, які саме компоненти мовлення порушені та чому. Однозначно, що найкраще працюють вправи, які проводяться грамотно і доцільно до етапу корекційно-розвиткової роботи. Тобто ті, які педагог сам правильно показує і терпляче формує в дитини, вправи, підкріплені яскравою наочністю і роздатковими матеріалами.

Таким чином, розвиток мовлення дітей дошкільного віку в інклюзивних групах ЗДО – це важливий аспект їхньої освітньо-розвивальної діяльності, що характеризується залученням дітей з тяжкими порушеннями мовлення до спільного навчального середовища. Такі заняття дозволяють формувати у дітей уміння використовувати у мовленні інтонацію, виразність, образні вирази; здійснювати контроль над темпом мовлення та силою голосу тощо. Відповідно, на заняттях з розвитку мовлення педагогу слід створити комфортний освітній простір для усіх дітей, що уможливить формування інклюзивного розвивального середовища, що сприятиме гармонійному розвитку кожної особистості. Забезпечення мовленнєвого супроводу діяльності означає розповідати про те, що робить дитина і спонукати її відповідати на запитання стосовно дій дорослих, інших дітей і своїх власних. Ще одним важливим аспектом розвитку мовлення дітей дошкільного віку в інклюзивних групах ЗДО є розвиток дрібної моторики пальців руки та рухливості артикуляційного апарату у дітей. Інклюзивна освіта є ключем до розвитку всіх дітей, адже інклюзивні групи в ЗДО дозволяють дітям з тяжкими мовленнєвими порушеннями навчатися, надають взаємопідтримку та сприяють взаємному розвитку. Натомість індивідуальний підхід уможливлює успіх у розвитку мовлення, адже врахування індивідуальних особливостей кожної дитини є важливим аспектом розвитку їхнього мовлення в інклюзивному середовищі.

Арттерапія – це методика лікування або корекції методами художньої творчості, що на сьогодні є одним із найбільш м'яких, проте результативних методів. Слід наголосити на доречному застосуванні арттерапії як в

індивідуальній, так і в груповій роботі. Арттерапія може виступати доповненням до інших освітніх методів виховання. За допомогою арттерапії діти розвивають творчі можливості, адже у процесі занять відкривають в собі нові таланти. Також арттерапія – це хороший засіб соціальної адаптації, вона використовує засоби невербального спілкування, що є важливим для тих дошкільників, у яких виникають труднощі при висловленні своєї думки. На сьогодні простежується педагогічне спрямування арттерапевтичного напрямку. За допомогою арттерапії дитина залучається до світу прекрасного, збагачуючи та розкриваючи творчий потенціал [21, с. 25 -26].

Варто виділити такі основні елементи арттерапевтичної роботи у закладах дошкільної освіти:

- 1) використання напрямів образотворчої діяльності, що спрямовуються на корекцію мотиваційної сфери дошкільника та передбачають психологічний супровід сюжетних ліній, які створила дитина;
- 2) створення різних колажів із малюнків, фотографій, природних матеріалів, що покликані навчити дошкільника «комунікувати» з довкіллям;
- 3) використання різних форм роботи з папером, що корегують моторну, когнітивну, мотиваційну сфери дитини;
- 4) проведення роботи з тістом (тісто-пластика), що здійснює корекцію пізнавальних, рухових та творчих можливостей дошкільника;
- 5) організація малювання за допомогою губки, пальців та долонь, використання різної основи (паперу, картону, тканини), що надає можливість підвищити потребу в активності й реалізації моторних та емоційних можливостей дошкільника;
- 6) знайомство дошкільника з формою, розміром, площиною та частинами предметів, що корегує пізнавальні процеси, мотивацію, а також підвищує соціальну адаптацію дошкільника [21, с. 26 – 27].

Також важливо зазначити такі основні правила, яких варто дотримуватися в процесі арттерапії:

- діти мають право обирати вид та зміст своєї творчої діяльності;

- діти мають працювати у своєму особистому темпі;
- потрібно враховувати індивідуальні особливості кожного дошкільника;

7) потрібно підбирати такі види діяльності, які окремі діти спроможні виконати і отримати результат [21, с. 27].

Отож, дотримання таких правил допоможе стимулювати пізнавальну активність дошкільника та організувати поведінку. Таким чином, діти глибше усвідомлюють свої потреби та мотиви, краще концентрують та переключають увагу в процесі діяльності. Існують різні форми арттерапії при роботі з дітьми, але найбільшого розповсюдження зазнали дві: індивідуальна і групова.

Найбільш потрібним арттерапевтичний вплив є для дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення. На початку арттерапевтичного заняття дітям варто пояснити суть та правила завдання. Важливо наголосити на тому, що варто вільно самовиразитися за допомогою наявних матеріалів і засобів. Поступово з розвитком психотерапевтичних відносин, у дошкільнят виникають відчуття захищеності, комфорту, а атмосфера занять сприймається ними як особлива. Діти починають працювати більш природно, з інтересом [21, с. 28].

Важливо підкреслити, що за допомогою зображувальної творчості розвивається чуттєво-рухова координація, яка бере участь в процесі узгодження міжпівкулевої взаємодії, що потребує участі багатьох психічних функцій. Процес малювання активізує конкретно-образне мислення, яке пов'язується з роботою правої півкулі, і абстрактно-логічне, за яке відповідає ліва півкуля. Враховуючи той факт, що воно пов'язується з найбільш важливими функціями (зору, мовлення, мислення, рухової координації), малювання не лише розвиває кожну з цих функцій, а й пов'язує їх між собою [21, с. 28].

Можна також виділити такі види художніх матеріалів, які доречно використовувати для занять:

- папір, картон різного формату і відтінку;
- олівці, фломастери, фарби, пастель, крейда;
- пензлі різного розміру, губка для зафарбовування, ножиці, нитки, клей, скоч;
- журнали, газети, шпалери, паперові серветки, кольоровий папір, фольга, поштові картки, тканина, стрічки для створення колажів або об'ємних композицій;
- природні матеріали: кора, листя, насіння і плоди рослин, квіти, пір'я, гілки, мох, камінці;
- для ліплення – глина, пластилін, солоне тісто [21, с. 26 – 27].

Саме в залученні дошкільника до мистецтва полягає сутність арттерапії. Так, діти починають спілкуватись з довкіллям на рівні екосистеми, за допомогою образотворчих, рухових та звукових засобів. У процесі проведення колекційної арттерапевтичної роботи ключову роль відіграє ставлення дошкільника до своєї діяльності, своїх малюнків, гри на музичному інструменті тощо. Педагог повинен розвинути мотивацію дитини до діяльності, підібрати прийоми арттерапії для кращого формування мотиваційної сфери [21, с. 29].

Можна сказати, що арттерапія пов'язується з активізацією внутрішніх ресурсів людини. Тому, варто виділити такі основні її функції:

- вдосконалює пізнавальні та мовленнєві навички;
- допомагає комунікувати на нових рівнях (із використанням малюнків, рухів, звуків, композицій тощо);
- створює умови для освоєння нового;
- надає можливість аналізувати власну поведінку;
- допомагає розслабитися;
- сприяє реалізації творчого потенціалу різними засобами [18].

Отже, варто підкреслити, що засоби арттерапії здійснюють лікування і психокорекцію за допомогою малювання, ліплення, музики, фотографії. Арттерапевтичні методи виховують дошкільників, регулюючи наявні

конфлікти, допомагають досягнути позитивних змін в інтелектуальному, соціальному, емоційному й особистісному розвитку дітей дошкільного віку. За допомогою арттерапії педагог може ненав'язливо спостерігати за дітьми у процесі їхньої спонтанної творчості, осмислити їхні життєві цінності та інтереси, визначити індивідуальні риси, відчувати настрій. Важливим є виховний, розвивальний та корекційний вплив арттерапевтичної діяльності, що є основою для налагодження довірливих взаємин із дошкільником [8, с.56].

Слід виділити такі основні завдання арттерапії в дошкільній освіті:

- діагностика;
- лікування;
- психокорекція;
- реабілітація;
- психопрофілактика;
- розвиток особистості [8, с.57].

Арттерапевтична технологія повинна забезпечувати насамперед спонтанний вияв емоцій дошкільника впродовж творчого процесу. Це важливо, оскільки в пріоритеті є оздоровлення дитини, а не оцінка її професіоналізму в галузях мистецтва [8, с.57].

Завдяки творчому характеру арттерапевтичного заняття вихователь має можливість визначити причини мовленнєвих порушень у дітей і водночас адаптувати їх до комунікації в соціумі. Творче самовираження ліквідує ті чи інші негативні симптоми, допомагаючи дитині гармонійно розвиватися.

Отож, реалізація методів арттерапії виконує такі функції:

- формує відносини взаємного прийняття;
- надає змогу вільно самовиражатися;
- підвищує адаптаційні здібності особистості;
- знижує втому та напруженість;
- налагоджує позитивну емоційну атмосферу.

На сьогодні, крім терапії художньою творчістю, розвинутими є також інші види арттерапії, такі як: бібліотерапія, музикотерапія, казкотерапія, лялькотерапія, фототерапія, піскова терапія та інші [48, с. 48].

Бібліотерапія являє собою процес лікування за допомогою книг, дитячої літератури. До бібліотерапії можна віднести такі напрями діяльності: казкотерапія, ігротерапія. Слід сказати, що вдало підібрані книги здійснюють чудовий профілактичний і терапевтичний вплив на дошкільників, стимулюючи позитивні та приборкуючи негативні настрої. Коли дошкільник читає відповідні книги, то здійснюється ефективний профілактичний вплив [8, с.58].

Терапевтичне середовище казкотерапії покликане перенести дошкільника у казкову атмосферу, яка створюється із цілого комплексу казкотерапевтичних методів. Таким чином, у дітей дошкільного віку закріплюється система моральних цінностей, активізується інтелектуальний та емоційний розвиток. Варто зазначити, що казка допомагає дитині подолати страх, невпевненість, тривожність [8, с.58].

Щодо лялькотерапії, то вона забезпечує корекційно-педагогічний вплив ляльки на дошкільників, їхній емоційний світ. Варто виділити такі основні завдання лялькотерапії:

- усуває нездорові переживання;
- зміцнює психічне здоров'я дошкільника;
- розвиває мовленнєву компетентність і дрібну моторику рук дитини;
- врегульовує конфліктні ситуації у групі закладу дошкільної освіти.

Лікування піснею, музикою називається музикотерапія. Існує пасивна (діти лише слухають музичні твори, які здійснюють позитивний вплив на їхнє здоров'я) й активна (діти активно беруть участь у музикуванні, співах, рухах) музичні форми. Щодо пасивної музикотерапії, то вона передбачає прослуховування музики, що спрямовується на очищення від хвилювань,

усунення психоемоційного напруження. Вокалотерапія та інструментальна терапія як активні форми музикотерапії потребують цілеспрямованих педагогічних дій не тільки з метою вивчення співу й опанування музичних інструментів, а й для ознайомлення з особливостями окремих музичних мелодій, ритмів, техніки їх виконання. Таким чином, музикотерапія поліпшує самопочуття дошкільників, оптимізує їхній настрій, додає бадьорості [8, с.59].

Фототерапія є своєрідним засобом самовираження та емоційно-чуттєвого виховання особистості. На сьогодні ЗДО педагоги активно використовують фототерапевтичні технології та проводять корекційні заняття з дошкільнятами за допомогою фотографій. Фототерапія характеризується діагностувальною, розвивальною або психопрофілактичною функціями. Ефективним є перегляд старих і зроблених оригінальних нових фотографій. Результативним є описовий ефект, коли педагог супроводжує показ фото певною розповіддю. Основний зміст фототерапії полягає у сприйманні або створенні фотографічних образів, яке повинне доповнюватися обговоренням і різними видами творчої діяльності (образотворча діяльність, художній опис тощо). Фотографія – це одна з форм ігрової діяльності у закладах дошкільної освіти. Дитина дуже любить групову фотографію у приміщенні або на вулиці, в парку, музеї, школі чи бібліотеці. Отож, варто зауважити, що за допомогою технології фототерапії можна забезпечити такий подвійний ефект: організувати спільний перегляд сімейних старих фотографій та створити нові історії у групі ЗДО, що викличе у дошкільнят сплеск бурхливих емоцій, відновить в пам'яті пережиті спогади, враження, почуття, спонукаючи до створення спеціальних фото задля обговорення і пробудження нових почуттів [8, с.59].

Аналізуючи особливості піскової терапії, слід сказати, що вона розвиває емоційно-почуттєву сферу дитини, адже покликана забезпечувати умови для творчого вияву дитини у процесі роботи в пісочниці. Піскова терапія передбачає різні маніпуляції з піском: діти «їздять» рукою по піску,

«ходять» пальчиками, здійснюють «приземлення літаків», будують фортеці, пагорби, мости, беруть в руку пісок і випускають його, малюють на ньому, використовують іграшки, живі квіти, гілочки дерев, прокладають русла озер і річок тощо [8, с.59 – 60].

Отож, варто наголосити, що широкий спектр різновидів арттерапії є дуже ефективним у роботі вихователя закладу дошкільної освіти. Важливим є процес опанування вихователями ЗДО технології арттерапії на високому рівні для того, щоб застосовувати її у роботі з дошкільниками, котрі потребують урівноваження та заспокоєння.

1.3. Вплив методів арттерапії на розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення

Насамперед варто зауважити, що на сьогодні багато дітей має тяжкі порушення мовлення, тобто низку розладів мовлення, для яких характерний загальний його недорозвиток тяжкого ступеня та різко виражена обмеженість засобів мовленнєвого спілкування в умовах нормального слуху та збереженого інтелекту [42].

Тяжкі порушення мовлення класифікуються за різними ознаками та критеріями, а також розрізняють за причинами, симптомами та характером порушення. Можна виділити такі групи порушень мовлення відповідно до психолого-педагогічної класифікації:

- фонетичні порушення мовлення;
- фонетико-фонематичні порушення мовлення;
- лексико-граматичне недорозвинення мовлення;
- загальне недорозвинення мовлення» [21].

Тяжкі порушення мовлення у дошкільників – наслідок різних факторів:

- генетики;
- патології розвитку;
- внутрішньоутробних ускладнень;
- травм та хвороб;

- соціокультурних чинників;
- стану здоров'я;
- порушення слуху;
- впливу токсичних речовин [44].

Мовлення є найважливішою частиною мовної системи, що відіграє величезну загальноосвітню та практичну роль. Для дошкільного віку сформованість зв'язного мовлення – це одна з найважливіших передумов опанування читання, що розвиває пізнавальну діяльність дитини, адже слово – це засіб не лише мови, а і мислення. Тяжке мовленнєве недорозвинення у дошкільників виявляється по-різному: повна відсутність загальноповсякденного мовлення або розгорнуте фразове мовлення з вираженими елементами лексико-граматичного та фонетико-фонематичного недорозвинення [35, с.186 – 187].

Також варто коротко охарактеризувати особливості зв'язного мовлення, що являє собою усне та писемне мовлення, що висвітлюється в безперервній послідовності. Зв'язне мовлення – це сукупність речень, що пов'язуються між собою за певною темою, змістом, структурою. Таке мовлення – це засіб полегшення комунікації, що може виявлятися у двох видах:

- у діалозі – безпосередній взаємодії з іншою людиною або людьми за допомогою спілкування;
- у монологі – тривалому, внутрішньо однорідному і зв'язному висловлюванню, що належить одній людині і виражає її думку [19, с. 64].

Варто підкреслити, незалежно від суттєвих відмінностей, діалог і монолог є взаємопов'язаними між собою. Під час спілкування монолог може органічно вплітатися в діалогічне мовлення, також монологічне мовлення може мати діалогічні властивості. Таким чином, провідну роль у процесі мовленнєвого розвитку дошкільників відіграє розвиток обох форм зв'язного мовлення. Зв'язне мовлення передбачає досягнення дошкільника в опануванні рідної мови, її звукового складу, словникового запасу [35, с.187].

Слід виділити такі особливості, що є характерними для дітей дошкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення та низький рівень розвитку зв'язного мовлення:

- під час розмови, при складанні оповідань на певну тему простежуються порушення логічної послідовності;
- використання простих речень під час розповіді про події зі свого життя;
- виникають труднощі при плануванні свого висловлювання [14, с. 49].

Можна виокремити такі найбільш важливі соціальні функції, які виконує зв'язне мовлення:

- допомагає встановленню зв'язку з навколишніми людьми;
- визначення і регулювання норм поведінки;
- вплив на естетичне виховання дошкільників: переказ літературного твору, самостійний дитячий твір розвивають образність і виразність слова [35, с.188].

Потрібно виділити такі види арттерапії, які доречно використовувати у роботі дошкільниками під час формування зв'язного мовлення:

- ізотерапія (дитина малює фарбами, олівцями);
- квітковотерапія (за допомогою вивчення квітів діти краще пізнають навколишній світ);
- пісочна терапія;
- ігротерапія (діти беруть участь у спеціальних іграх, що спрямовані на пізнання певної емоції);
- музикотерапія;
- казкотерапія [22, с. 155].

Важливо описати такі арттерапевтичні методи, що розвивають зв'язне мовлення у дітей дошкільного віку:

- заняття з розфарбуванням, де дитина насамперед розфарбовує малюнок, а потім розповідає казку чи розповідь, що є пов'язаною з лексичною темою;

- малювання різними способами (за допомогою пальчиків, долоні, ватяних паличок), що покликані розвивати дрібну моторику рук, необхідну для розвитку зв'язного мовлення;

- малювання ілюстрацій на певні сюжети, що допомагає краще осмислити та підвищити якість переказу: зробити його зв'язним, послідовним, інформативним [35, с.189].

Мова образотворчого мистецтва – це мова дітей, адже для них притаманне мислення образами, кольорами, звуками, відчуттями [31]. Тому слід наголосити, що саме система арттерапевтичних методів – це ефективний метод для покращення комунікативних навичок та розвитку мовленнєвих функцій дошкільників у загальному корекційному процесі мовлення. Арттерапія у роботі з дошкільниками, які мають тяжкі порушення мовлення, передбачає особливий підхід та увагу до їхніх індивідуальних потреб. Доцільно виділити такі основні особливості такого застосування:

- поєднання різних видів мистецтва;
- індивідуальний підхід;
- постановка чітких мовленнєвих цілей та завдань;
- використання спеціалізованих технік;
- спрямування на розвиток сприймання мови;
- організація співпраці з педагогами та батьками;
- дотримання послідовності та структури;
- емоційна підтримка [34].

Варто наголосити, що арттерапія розвиває мовленнєві навички, сприяючи емоційному благополуччю дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення. Арттерапевтичні методи допомагають педагогам та логопедам підібрати індивідуальний підхід до навчально-виховного процесу дітей [5].

Як показує педагогічна практика, сучасна арттерапія може реалізуватися у 2 формах: індивідуальна і групова. Корекційно-виховна робота часто передбачає групову арттерапію, яка виконує такі функції:

- розвиває комунікативні та соціальні навички;
- надає взаємну підтримку дошкільникам та допомагає розв'язувати загальні проблеми;
- допомагає визначити результат своїх дій;
- розвиває навички прийняття рішень [51].

Мета використання системи арттерапевтичних полягає у збереженні або відновленні здоров'я дошкільників і їх адаптацію до умов освітньої установи [34].

Тому, можна підкреслити, що арттерапія охоплює не тільки корекційну проблему, але й питання особистісного розвитку кожного дошкільника, забезпечуючи позитивне самосприйняття. Отож, застосування арттерапії на сьогодні є актуальним у корекційній роботі тяжких мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Основним теоретичним обґрунтуванням є визначення тяжких розладів мовлення та їх впливу на розвиток особистості дошкільника. За допомогою цього дослідження відкриваються можливості використання арттерапії як методу розвитку мовлення та психоемоційної адаптації дошкільників.

Також арттерапія виконує комунікативно-рефлексивну функцію, адже корегує порушення емоційно-вольової сфери, які часто є перешкодою для загального розвитку пізнавальних процесів та просторового сприйняття у дошкільників [49, с.49].

Арттерапевтичні методи використовуються логопедами відповідно до потреб їхньої роботи. Приміром, Рібцун Ю. закликає застосовувати під час корекційної роботи з дошкільниками, що мають важкі порушення мовлення, пластилін та глину. Як зазначає дослідниця, пластилін доречно використовувати у процесі творчої активності дітей різного віку, адже матеріал є приємним на дотик та розвиває різні вміння дитини. Таким чином,

дошкільники можуть формувати предмети за допомогою пластиліну, що розвиває їхнє уявлення про об'єкти, стимулюючи зміцнення нейронних зв'язків у корі головного мозку. Зокрема варто наголосити, що для дітей дошкільного віку, що мають порушення мовлення, ліплення з пластиліну є корисним для розвитку тактильного та зорового сприйняття, в результаті чого вивчаються складові частини об'єктів. Отож, застосування пластиліну розвиває різні навички та допомагає дошкільникам з мовленнєвими порушеннями навчатися через практичні дії [49, с.49].

ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ

Отже, варто підсумувати, що як один із найефективніших засобів для забезпечення формування пізнавальної активності дитини з тяжкими мовленнєвими порушеннями доречним є застосування в корекційно-розвивальній роботі психолога методів арттерапії. Слід зауважити, що художня творчість здійснює багатофакторний терапевтичний вплив на дошкільника, що має тяжкі порушення мовлення. По-перше, вона створює приємну і затишну атмосферу. По-друге, вона вимагає від дошкільника відповідального мислення та дії. По-третє, вона активізує увагу, розвиває терпіння і спокій. Таким чином, діти навчаються продуктивно використовувати, контролювати та керувати своїми моторними імпульсами, у них формується моторика, сприймання та концентрація. Отож, за допомогою творчої роботи підвищується мотивація.

Отож, доцільність використання арттерапевтичних методів у роботі з дошкільниками доводиться їх позитивним впливом на розвиток мовленнєвих навичок, оскільки вони розкривають творчий потенціал, за допомогою ігрової невимушеної форми стимулюють мовленнєву активність дитини та підштовхують її до взаємодії з навколишнім світом.

За допомогою арттерапії педагог має можливість ненав'язливо спостерігати за дитиною під час її спонтанної творчості, таким чином він краще пізнає її життєві цінності й інтереси. Арттерапевтичні засоби – це надзвичайно ефективний інструмент у корекційній роботі з дошкільниками, які мають тяжкі мовленнєві порушення. Варто сказати, що сукупність методів арттерапії створює сприятливу атмосферу для взаємодії та самовираження, водночас розвиваючи мовлення та позитивно впливаючи на психічний стан дошкільника. Таким чином, кожна дитина, що має тяжкі мовленнєві порушення, зможе виявити свій талант та креативність. Також арттерапія залучає дітей до процесу корекції мовленнєвих недоліків, надає заняттям більш цікавий та ефективний характер.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

2.1. Методичні рекомендації щодо психолого-педагогічної допомоги дітям дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення методами засобами арттерапії

Важливо підкреслити, що за останні роки вихователі закладів дошкільної освіти все частіше використовують у своїй діяльності арттерапевтичні засоби. Саме тому необхідною є систематизація арттерапевтичних технік і розробка методичних рекомендацій щодо застосування арттерапевтичних елементів в умовах навчально-виховного процесу ЗДО.

Експериментальне дослідження пізнавальної активності та індивідуальності дошкільнят, які мають тяжкі порушення мовлення, проводилося на базі дитячого корекційного центру розвитку «Владислав». У дослідженні брали участь 13 дітей віком 4-6 років.

Проведений констатувальний експеримент надав підстави для визначення такого результату: в групі дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення виділяються три рівні пізнавальної активності: високий, середній, низький. Отож, 5 дошкільників проявили низький рівень пізнавальної активності, 4 – середній і 4 – високий. Формувальний експеримент здійснювався для дітей дошкільного віку експериментальних груп з відповідними рівнями пізнавальної активності за допомогою створення певних умов у вигляді спеціально організованих арттерапевтичних занять. Повторне діагностування рівнів пізнавальної активності відбулося після впровадження арттерапевтичних заходів задля підтвердження їхньої ефективності.

Відповідно до результатів констатувального експерименту доречно розробити систему логопедичних занять, що спрямовуватимуться на розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення. Засобом корекції зв'язного мовлення дошкільників варто використати елементи арттерапії.

Варто виділити такі важливі умови проведення арттерапії:

- встановлення з дитиною доброзичливого двобічного контакту;
- встановлення напрямів і завдань корекційної роботи з арттерапії;
- правильний підбір тих видів арттерапії, які конкретні діти спроможні виконати й отримати результат;
- усвідомлення можливих труднощів дошкільника в реалізації своїх можливостей;
- надання дошкільнику змоги самостійно обирати завдання;
- регламентування роботи дитини, що підвищує зосередження уваги.

Дотримання таких правил стимулюватиме пізнавальну активність дитини дошкільного віку, організовуватиме її поведінку.

Отож, доречно розглянути специфіку використання елементів ізотерапії в роботі з дітьми дошкільного віку. Насамперед слід наголосити, що ізотерапія здійснює позитивний вплив на дітей через образотворчу діяльність, розвиваючи дрібну моторику у процесі малювання [48].

Слід зазначити, що існує нерозривний взаємозв'язок між образотворчою діяльністю та такими функціями людини, як зір, рухова координація, мовлення та мислення. Таким чином, ізотерапія розвиває кожен з названих функцій, утворюючи цілісний міжфункціональний контекст [10].

Отже, варто виділити такі основні методичні рекомендації щодо застосування ізотерапії для психолого-педагогічної допомоги дітям дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Насамперед варто наголосити, що у процесі малювання важливо використовувати художнє слово: дитина відповідає на запитання, формуючи

практичні навички та розвивають мовлення. Також доцільним є ігровий характер та емоційне насичення кожного заняття з розвитку зв'язного мовлення [30].

Варто виділити такі основні художні матеріали, що варто використовувати для ізотерапії: рамочка, печатка, трафарет, паличка, трубочка, ковпачок, природний матеріал, декоративний матеріал.

Потрібно детально зупинитися на видах ізотерапії та їхньому корекційному впливі на мовлення дошкільників – «Малювання долоньками», «Пальчиковий живопис» (див. Додаток А). Слід зауважити, що малювання долоньками та пальчиковий живопис розвивають різні аспекти дитячої творчості: тактильне сприйняття текстури фарби, рух кистями, тонкі рухи пальцями, узгоджена робота «очі – руки», координація рухів, емоційний відгук на естетичний вигляд предмета [10].

Ліплення з незвичайних матеріалів, приміром, із солоного тіста чи спеціального тіста для ліплення – це засіб формування у дитини важливих навичок (див. Додаток А). Таким чином, діти тактильно сприймають незвичну текстуру тіста, вивчають прийоми ліплення, розвивають міць рук, тонкі рухи пальців.

Варто наголосити, що доречно також використовувати гуашеві та акварельні фарби, яким притаманна висока насиченість та емоційна яскравість. Фарби викликають спонтанність та відкритість у вираженні різних емоцій, вони допомагають дитині дослідити власні почуття, що дає їй змогу висловити свої емоції за допомогою творчого експериментування. Важливою є саме колективна робота на одному аркуші, оскільки завдяки спільній творчості всієї групи підсилюється виразність результату та розвивається більш активна взаємодія між дошкільниками, в результаті чого збагачується досвід спільної творчості та створюються позитивні взаємовідносини серед учасників.

Доцільно виділити таку техніку ізотерапії, як «малювання сухим листям» або сипучим матеріалом, що являє собою захопливе заняття для

дошкільників, адже приносить радість та творчо збагачує дітей. Діти повинні створити малюнок за допомогою клею та листя. Насамперед дошкільник наносить клей на аркуш паперу, а потім розтирає сухе листя між долонями, перетворює його на дрібні частинки, які потім варто розсипати над клейовим малюнком. Дошкільник має струсити зайві частинки, що не приклеїлися [32].

Можливими для використання також є дрібні сипучі матеріали та продукти, такі як манка, вівсяні пластівці, гречка, пшоно, цукор, вермішель та інші, за допомогою яких можна створювати цікаві зображення.

Цікавим та захопливим заняттям для дітей, що мають тяжкі порушення мовлення, є малювання такими різними предметами з навколишнього середовища: м'ятий папір, гумова іграшка, кубик, паличка, нитка, коктейльна соломинка, гумка та інші.

Завдяки залученню різних предметів за ініціативою дошкільника педагог може визначити сигнал про зацікавленість дитини у творчій активності та розвиток здатності висувати власні ідеї [10].

Слід порекомендувати застосування ізотерапії у логопедичній діяльності для розвитку зв'язного мовлення дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення в таких варіантах:

- створення малюнків на сюжети оповідання з подальшим представленням свого малюнка, що допомагає краще осмислити текст та підвищити якість переказу: його повноту, послідовність, зв'язність, інформативність;
- організація занять з розмальовками, де дошкільник може спочатку розфарбувати малюнок, а потім повинен розповісти казку або розповідь;
- використання різних технік малювання (долонею, пальчиками, ватними паличками), що розвивають дрібну моторику рук, необхідну для розвитку зв'язного мовлення [36].

Таким чином, для реалізації мети формувального експерименту слід підібрати комплекс вправи, мовленнєвий і наочний матеріал відповідно до

вікових особливостей і рівня мовленнєвого розвитку дошкільників. Навчальний експеримент повинен структурно являти собою два пов'язані етапи: підготовчий та основний. Отже, слід розглянути їх детальніше.

I. Підготовчий етап, який повинен підготувати дошкільників до спеціального заняття із розвитку зв'язного мовлення методами ізотерапії. Це етап передбачає здійснення включення окремих творчих завдань у різні види занять:

1) Для розвитку зв'язного мовлення:

- малювання акварельними фарбами (зображення улюблених предметів, місць та опис свого малюнка).

- тістопластика (ліплення із солоного тіста улюбленої домашньої тварини та складання розповіді про цю неї);

- малювання за допомогою сухого листя (нанесення на аркуш паперу клеєм малюнка, потім розсипання дрібних частинок листя на малюнок, а також складання розповіді за малюнком);

- малювання за допомогою предметів навколишнього середовища (вибір будь-якого предмета зі столу (ластик, олівець, нитки, кубик, гумові іграшки тощо) і його малювання, застосовуючи обраний предмет, а також відповідь на запитання логопеда).

2) Для розвитку діалогової форми комунікації та уяви:

- створення аплікацій з обрізків паперу (складання з обрізків паперу будь-якої картинки та відповідь на запитання логопеда);

- створення малюнка аквареллю по мокрому аркушу (малювання літературного персонажа та відповідь на запитання логопеда).

II. Основний етап задля розвитку зв'язного мовлення дошкільників повинен охоплювати такі види занять:

- виготовити аплікацію за загальним описом конкретно літературного персонажа;

- намалювати пейзаж відповідно до словесного опису;

- створити ілюстративний малюнок до певної казки;

- створити малюнок на обрану дошкільником тему.

Основний етап передбачає виконання таких практичних завдань:

- 1) покращити зв'язне мовлення дітей дошкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення;
- 2) розвивати концентрацію уваги;
- 3) розвивати творчу уяву;
- 4) активізувати наявні знання та уявлення про довкілля;
- 5) розвивати дрібну моторику;
- 6) покращити діалогову форму спілкування.

Варто навести приклад змісту заняття зі створення аплікації та опису літературного персонажа. Після того, як кожен дошкільник прослухає народну казку «Лисиця і Журавель», він повинен склеїти аплікацію одного із героїв казки. Насамперед слід обговорити зовнішні ознаки головних героїв, визначити їхні характерні особливості. Потім доцільно запропонувати дітям вирізані фігурки з кольорового паперу, які матимуть різну форму. Тоді дошкільники мають наклеїти їх на папір, за допомогою кольорових олівців домалювавши все необхідне, щоб вийшов портрет.

Також можна порекомендувати приклад заняття з застосуванням сюжетного малюнка на вільну тему та складання розповіді за малюнком. Слід запропонувати дошкільникам створити сюжетний малюнок на основі особистого досвіду (як були проведені вихідні, як я був на прогулянці тощо) і скласти розповідь за своїм малюнком. Варто виділити такі завдання зазначеного заняття:

- визначити тему малюнка;
- визначити елементи малюнка (опис пейзажу, героїв малюнка);
- намалювати сюжетну композицію;
- проаналізувати та обговорити роботи;
- дати відповіді на запитання логопеда за малюнком;
- скласти оповідання;
- проаналізувати дитячі оповідання.

Доречним є приклад заняття з застосуванням тістопластики. Дошкільники передусім повинні згадати домашніх тварин, обговоривши їхні звички. Після цього діти мають зліпити із солоного тіста свою улюблену домашню тваринку, а згодом скласти про неї оповідання. Описане заняття виконує такі основні функції: обговорити звички домашніх тварин; обрати улюблену домашню тварину; зліпити тварину; обговорити отриману роботу; скласти оповідання; проаналізувати дитячі оповідання.

Захопливим для дітей дошкільного віку є приклад заняття з застосуванням технології малювання сухим листям (сипучим матеріалом). Кожен дошкільник повинен взяти участь в обговоренні характерних рис пір року, далі створити малюнок своєї улюбленої пори року, обвести малюнок клеєм і прикрасити сухим листям та сипучими продуктами, заздалегідь було приготованими. Наприкінці заняття всім дітям потрібно скласти розповідь. Отож, на занятті виконуються такі завдання: обговорити пори року; обрати улюблену пору року; намалювати та обвести клеєм малюнок; нанести сухе листя і сипучі матеріали на малюнок; скласти розповідь за малюнком; проаналізувати роботи.

Для корекції порушень логічності мовлення дошкільників у процесі роботи над казкою доречним є використання таких різнорівневих вправ: «Мініісторія», Нумо, відгадай», «Розкажи казку за хвилинку», «Продовж історію», «Вгада початок», «Чого не вистачає?», «Придумай фінал».

Отож, доречно описати методику проведення окремих арттерапевтичних вправ.

Ми визначили доцільними для проведення арттерапевтичні заняття з дошкільниками, що мають тяжкі порушення мовлення, під назвою «Світ квітів та настроїв» [33]. Метою такої методики є підвищення інтересу дітей до заняття; формування позитивних образів. Такі заняття покликані:

- заохочувати дітей до позитивної форми активності;
- розвивати творчість;
- формувати ініціативність у вирішенні завдань;

- розвивати уяву;
- коригувати соціальні бар'єри.

Варто на прикладі розглянути моменти із занять цієї методики під назвою «Кольори настроїв». Психолог: «Діти, який буває настрій у людини? Намалюйте свій портрет». Кожен із дошкільників повинен спробувати прикрасити силует людини тими фарбами, квітами, якими можна передати її настрій. Готові силуети вже є, діти вибирають пензлик, відкривають гуаш і розпочинають малювати.

Розглянемо наступний приклад заняття «Казкові фарби», яке покликане зняти у дітей емоційну напругу, забезпечити згуртування групи, розвинути креативність у дітей з важкими порушеннями мовлення. Необхідними матеріалами є гуаш рідкий, пластмасові склянки (500 мл), кількість яких повинна відповідати кількості дітей, рослинна олія, борошно, клей ПВА, сіль, картон для праці, клейонка, газети, ганчірка для витирання рук. Також доречною є приємна музика. Заняття можна проводити як в індивідуальному, так і в груповому режимі. Варто зазначити, що «казкова фарба» повинна виготовлятися самими дітьми.

Психолог у цей час повинен відстежувати взаємодію дошкільників, їх стан та поведінкову реакцію у процесі виготовленні фарби та під час малювання. Після завершення виготовлення робіт важливим етапом є створення виставки.

Ефективність арттерапевтичного заняття залежить від чіткого дотримання такої структуризації:

1. Організаційні моменти: важливо включити усіх дошкільнят до роботи.
2. Мета: потрібно забезпечити колективну творчість (незалежно від діагностичної або формувальної мети).
3. Основне завдання: набути новий досвід через застосування доречних арттерапевтичних технік, освоїти різні матеріали, надати можливість використати різноманітні образотворчі матеріали, музичні інструменти.

4. Обговорення з дошкільнятами роботи: варто усвідомити виконану роботу (організувати виставку робіт, обмінятися почуттями, назвати роботи).

5. Завершення: слід закріпити новий досвід, провести вправи для закріплення пізнавального інтересу.

Успішний результат корекції мовлення дітей дошкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення, можна досягнути внаслідок використання різних форм та методів роботи:

1) використання вправ з різноманітними матеріалами, що спрямовуються на розвиток сенсорної сфери (коли дитина розминає шматочок солоного тіста або малює долонькою, то варто зосередити її увагу на відчуттях, описати їх);

2) проведення роботи в парах, що покликана розвинути комунікативні навички;

3) організація спільного групового малювання, що розвиває навички роботи в команді, вміння домовлятися (доцільним є метод «групова фреска»: діти повинні одночасно на великому аркуші паперу малювати на визначену тему);

4) проведення групових зображувальних ігор;

5) застосування вправ, які поєднують образотворчу діяльність з іншими

видами арттерапії (приміром, передача вражень від музики завдяки малюванню у процесі її прослуховування; зображення в малюнку вражень від прослуханого твору).

Отож, варто наголосити, що для дітей, які мають тяжкі порушення мовлення, елементи арттерапії є ефективними не лише для розвитку творчих здібностей, а й у плані розвитку мовленнєвої діяльності. Таким чином, опора для розвитку мовлення – це не просто картинка і пояснення вихователя, а насамперед особистий досвід дошкільника, адже у процесі творчої активності він сам творчо працює.

2.2. Зміст корекційної роботи щодо розвитку зв'язного мовлення дітей з тяжкими порушеннями мовлення з використанням елементів арттерапії

Отож, важливо описати зміст корекційно-логопедичної діяльності щодо покращення рівня розвитку зв'язного мовлення дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення. Варто також наголосити, що різноманітні арттерапевтичні засоби здійснюють позитивний вплив на розвиток мовлення, оскільки за допомогою них можна створити проблемну ситуацію, яка сприятиме появі мовленнєвої активності, формуючи комунікативну спрямованість мовлення [26].

За дослідженнями педагогів-практиків високу результативність має поєднання вправ ізотерапії з ігровою діяльністю. Приміром, доречними для використання є такі ігри:

- 1) «Знайди помилку художника». Діти повинні відшукати помилку, якої припустився художник, описуючи словесно свою картину;
- 2) «Казкові ляпки». Дошкільнята мають уважно роздивитися плями фарб та розказати, на що вони їм схожі;
- 3) «Відгадки до загадки». Діти слухають загадку, а відгадку зображують на папері;
- 4) «Повтори». Гра розвиває уважність та вміння послідовно повторювати побачене. Діти спочатку дивляться, як малює «художник», а потім пробують повторити в такій самій послідовності;
- 5) «Знайди відмінність». Гра розвиває увагу, а саме пошук однакових предметів або відмінностей у схожих;
- 6) «Кольорові слова». Гра розвиває асоціативне мислення, фантазію та зв'язне мовлення. Дошкільники серед кружечків, що мають різний колір, обирають той, який подобається, та називають всі речі, які асоціюються з цим кольором;
- 7) «Де живе веселка». Діти мають розповісти, в яких предметах природи є кольори веселки.

Щодо аналізованого нами вище впливу ізотерапії, то варто наголосити, що малювання приносить дошкільникам цілий спектр позитивних емоцій, розкриваючи можливість застосовувати добре знайомі предмети як художні матеріали, що дивує дітей своєю непередбачуваністю. Завдяки різноманітним способам зображення дійсності дитина по-справжньому захоплюється, починає краще розуміти почуття інших, долає боязливість. Отож, доцільно зупинитися детальніше на певних цікавих техніках ізотерапії.

Першим прикладом є незвичайна техніка під назвою «Акватуш», яка є простою і близькою до дитячих ігор із водою. За допомогою цієї техніки діти отримують радість та спонукальні мотиви для включення у творчу активність.

Хід роботи: дошкільники повинні на аркуш паперу першим шаром великими мазками нанести гуашевий малюнок. Коли малюнок підсохне, в якості другого шару весь аркуш паперу дітям слід покрити чорною тушшю, для якої властиве швидке висихання, якщо її шар не зробити занадто товстим. Пізніше малюнок потрібно опустити в воду, у воді гуаш має майже змитися, а туш – лише частково. Таким чином, залишається тонований малюнок з розмитими контурами на чорному тлі.

Наступним рекомендованим прикладом є техніка «Монотипія». «Монотипія» (від «моно» – один та грец. «τύπος» – відбиток, відбиток, дотик, образ) являє собою малювання на гладкій поверхні, що є спеціально призначеною, приміром, скло, пластмасова дошка, шматочок лінолеуму, плівка, товстий глянцева папір, що передбачає подальше відтискування на звичайному папері, потім домальовування за допомогою будь-яких матеріалів, надання об'єму, доповнення колажем, виготовлення рамки. Роботи доцільно використовувати за допомогою чорнила, туші, акварельних фарб, розведеної гуаші. Якщо використовується скло, то варто його детально обробити з метою безпеки. Рекомендованим є застосування оргскла. Варто зауважити, що отримане зображення буде відрізнятися від того, що було на першій формі, зокрема може простежитися менша чіткість порівняно з

оригіналом, більша розпливчастість, можуть стертися кордони між різними фарбами. Процес такої творчої роботи допомагає спонтанному самовираженню дітей, знімає напругу, розвиває варіативність мислення (див. Додаток Б).

Ще одним незвичайним прикладом є техніка «Малювання клубочком», застосування якої розвиває креативність.

Хід роботи: педагог має розмотати клубок ниток, показуючи дошкільникам, як створювати на підлозі або столі візерунки. Після цього дошкільнята беруть по черзі і розмотують клубочок, створюючи композицію. Наприкінці заняття слід провести обговорення.

Цікавою також є техніка «Малювання мильними бульбашками», що допомагає подолати страх дошкільників перед невдачею у творчості. Таке малювання надає дитині можливість висловити в малюнку емоції, водночас всебічно розвиває її, навчає її висловлюватися через втілення своїх ідей і задумів при створенні незвичайного малюнка. В результаті цього у дошкільника, що має тяжкі порушення мовлення, розвивається пізнавальна діяльність та творча активність (див. Додаток Б).

Захопливою та результативною є техніка «Парне малювання», яка спрямована на спільну творчість дошкільнят задля навчання співпраці, формування навичок поступатися та розвитку здатності конструктивної взаємодії. Така техніка розвиває поведінку, уміння працювати за правилами.

Хід роботи: група дошкільників повинна поділитися на пари, для кожної з яких надається аркуш паперу, фарби, олівці. На окремому столі мають знаходитися всі інші матеріали, щоб діти могли підійти та взяти те, що їм може знадобитися. Техніка передбачає малювання двох дітей на одному аркуші паперу якоїсь єдиної композиції. Важливою умовою цієї техніки є заборона заздалегідь домовлятися про те, яким буде малюнок, натомість правило комунікувати під час роботи. Діти можуть використовувати не лише фарби та олівці, вони можуть доповнювати свій малюнок кольоровим папером, застосовувати цікаві образи з журналів, приклеюючи їх на додаток

до композиції. Важливо провести наприкінці заняття обговорення та виставку робіт. Для розвитку зв'язного мовлення дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення, доречно обрати найбільш гармонійну та найбільш незвичайну роботу і поставити запитання авторам:

- Хто вам допомагав створити цей малюнок?
- Як ви діяли?
- Як ви домовлялися на невербальному рівні про те, що саме будете малювати тощо.

Варто також розглянути приклад використання техніки «Краплетерапія», заняття якою допомагають дошкільнику, що має тяжкі порушення мовлення, виразити свої переживання. Таким дітям простіше проявити себе за допомогою будь-якого виду художньої творчості, ніж словами. Така технологія є ефективним способом самовираження. Заняття краплетерапією передбачають наявність:

- стаканів з кольоровою водою, що є розведеною акварельними фарбами різних кольорів – білого, синього, червоного, жовтого, зеленого, коричневого, і чорного;
- звичайний скляних піпеток з гумовими наконечниками;
- дошки для ліплення із пластику білого кольору;
- губки з поролону для того, щоб видалити зайві краплі;
- листів щільного паперу;
- серветок для рук.

Отож, ключовий принцип роботи є таким: діти повинні набрати піпеткою кольорову воду і «малювати» краплинками на пластиковій дошці або папері. Доречним є поступове ускладнення завдання, так діти будуть вчитися малювати з крапельок більш складні фігури. Таким чином, на такому занятті діти повинні активно експериментувати з водою, папером, кольором, губкою. Результат роботи за технікою «Краплетерапія» виявляється у позитивній динаміці готовності дошкільників до школи, адже діти стають уважнішими, а їх рухи скоординованішими. Також слід наголосити, що за

допомогою аналізованої техніки дошкільник вчиться помічати красу в кожній кольоровій краплинці (див. Додаток Б).

Доцільно наголосити на результативності арттерапевтичної вправи під назвою «Казка, яка ожила». Для дітей дошкільного віку захопливим заняттям є процес ілюстрування улюбленої казки. Різноманітність матеріалів ще більше покращить результат. Вправа передбачає заздалегідь підготовку до проведення: наявність вирізаних з чистого паперу частин всіх героїв, а також матеріалів для будиночків, дерев, різних предметів, які передбачені в казці. Після цього потрібно надати всі матеріали дошкільникам і допомагати їм розмалювати героїв та приклеїти на аркуш. Отриманий плакат можна використати при розповіді казки в класичному варіанті або придумати щось нове. Така гра розвиває уяву, творче мислення, комунікативні навички, вміння висловити свою думку.

Також можна порекомендувати застосування арттерапевтичного методу «Казки від «живих» крапель і плям». Потрібно запропонувати дошкільнику зробити плями (чорного кольору та різнокольорові). Також варто наголосити, що корисно ставити різні запитання, приміром: «На що схожа твоя пляма?», «Кого або що вона тобі нагадує?» – адже вони сприяють розвитку мислення та уяви. Пізніше варто переходити до наступного етапу – обводити або домальовувати плями, в результаті чого повинен вийти цілий сюжет. Для того, щоб утворити «живі» краплі потрібно просто крапнути на папір фарбу або чорнило і швидко нахилити її в різні боки. За допомогою таких сюжетів та образів від «живих» крапель педагог та діти можуть самостійно складати казки.

Отож, слід підкреслити, що арттерапія допомагає дітям, що мають тяжкі порушення мовлення, виявити свої таланти. Можна стверджувати, що різні види арттерапії формують мовленнєві навички, розвивають творчість, уяву та емоційну сферу дошкільника. Така корекційна робота – це важливий крок у покращенні зв'язного мовлення дошкільнят з мовленнєвими проблемами, адже допомагає їм успішно розв'язувати комунікативні задачі.

2.3. Кольоротерапія та пісочна терапія як засоби корекції мовленнєвих порушень

Насамперед варто підкреслити, що кольоротерапія використовується для виправлення мовленнєвих помилок у різних видах діяльності дошкільнят (навчальна, мовленнєва, ігрова, пізнавальна, образотворча) задля формування культури мовлення і комунікації. Спостереження за впливом кольору на стан дошкільники надають змогу визначити її настрій, характер, виявити можливості і здібності [11, с. 4 – 5].

Процес допомоги дошкільнятам-логопатам передбачає врахування того, що одні кольори можуть ніжити погляд, заспокоювати, а інші – викликати негативні відчуття. Кольори неоднозначно здійснюють вплив на дошкільників, вони впливають індивідуально, що важливо врахувати у корекційно-логопедичній роботі. Застосування певних кольорів варто поєднувати із коригуванням психоемоційного стану дітей та роботою над виправленням мовлення.

Отже, доречно виділити такі основні завдання кольоротерапії:

- корегування психоемоційного стану дошкільників із тяжкими порушеннями мовлення;
- розвиток пам'яті, уваги, уяви, мислення, сприйняття, фонематичного слуху;
- збагачення та активізація словника дошкільників;
- удосконалення артикуляційної, дрібної та загальної моторики;
- автоматизація поставлених логопедом звуків у дітей;
- формування зв'язного мовлення;
- заохочування дошкільників до самостійного виправлення помилок у мовленні [11, с.5].

Отже, слід виділити такі рекомендовані діагностичні вправи кольоротерапії для дітей з тяжкими порушеннями мовлення:

- 1) *«Кольорова квітка»*. Вправа визначає емоційний стан дошкільника відповідно до кольорової гами. Обладнання: вправа передбачає

наявність кольорових папірців у формі пелюсток квітки, розкладених в довільному порядку. Завдання: діти повинні взяти у руки пелюсток того кольору, який їм найбільше сподобався, при цьому також виконуючи артикуляційні вправи.

2) *«День мого кольору»*. Вправа діагностує емоційний стан дитини, що має тяжкі порушення мовлення, розслаблюючи її, знімаючи стрес, піднімаючи настрій та тонус. Обладнання: вправа передбачає наявність підручних засобів (кольорового паперу, різнокольорових предметів, фарб, тканин) Завдання: дошкільники повинні завдяки підручним засобам створити веселку настроїв; ласкаве проміннячко настрою; малюнок «Мій настрій». Отож, така вправа збагачує, активізує, уточнює словник дітей під час вивчення нових лексичних тем.

3) *«Різнокольоровий дощик»* Гра розвиває кольорове сприймання, корегуючи зорово-моторну координацію. Обладнання: гра передбачає наявність «дощику» з кольорових стрічок, який потрібно закріпити на горизонтальній підвісній платформі, стрічки повинні спускатися до низу, мов струмені води. Хід гри: діти мають пройти крізь струмені різнокольорового дощику зі стрічок. Коли дошкільник буде пробігати під «теплим» і «холодним» струменем барвистого дощику зі стрічок, він повинен зобразити мімікою або розказати про свої емоції, які у нього викликає певний колір. Дітям слід пробігати вздовж від «теплих» до «холодних» струменів і назад та зображувати відповідну емоцію. В результаті цього дошкільник вчиться керувати своїми емоціями та правильно відчувати кольори. На початку заняття для активізації рухової активності дошкільників-логопатів дітям варто пройти крізь барвистий дощик, розпочинаючи з «теплих» кольорів, а для заспокоєння – розпочинаючи з «холодних» кольорів.

4) *«Створи веселку»*. Гра розвиває дрібну моторику, творчість, закріплює назви кольорів веселки. Обладнання: гра передбачає наявність білого полотна, кольорових кругів (пластмасових кришечок). Хід гри: на підлозі варто розстелити біле полотно та розмітити тасьмою дуги.

Дошкільники мають «створити веселку», викладаючи кришками дуги веселки. Така гра навчає дітей взаємодіяти один з одним, адже вони повинні спілкуватися, придумати назву своєї країни, історію про її мешканців. Діти також можуть розказати про свої пригоди у цій країні. Важливо враховувати комунікативні якості дошкільників, їх психоемоційний стан. Для активних, рухливих дітей можна запропонувати створити «холодні» кольори веселки, а малорухливі – можуть створити теплі. Дітей можна об'єднувати залежно від ситуації, від настрою і поведінки.

5) «Віконце настрою». Дидактична гра навчає дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення, визначати свій настрій протягом дня. Обладнання: гра передбачає наявність різнобарвних квадратів-віконць та дитячих фотографій. Хід гри: вранці дошкільники повинні зібратися в коло дружби, вітаючи один одного, розповідаючи про свій настрій. Діти мають вибрати конкретний колір квадрата відповідно до свого настрою і помістити туди свою фотографію. Діти можуть протягом дня самостійно перекласти свою фотографію на інший квадратик, якщо них змінився настрій.

Для дітей дошкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення, ефективним є використання ігор з кольором як засобу корекції мовлення. Цікавою та результативною є дидактична гра «Кольорові піжмурки», яка спрямована на виконання таких завдань:

- закріплення назв основних кольорів та їх відтінків;
- активізація слухової уваги;
- формування спрямованості уваги на фонологічну структуру слова;
- розвиток фонематичного сприймання;
- вдосконалення граматичної будови мовлення за допомогою узгодження назв кольорів із родом іменників.

Для проведення гри потрібними будуть картинки, що містять зображення різнобарвних предметів на позначення слів-паронімів та картинки із зображенням слів-паронімів одного кольору та конфліктних.

Опис гри: педагог повинен викладати перед дошкільником картинку і розповідати: «Різнобарвні слова запросили котика пограти з ними у піжмурки. Вони швидко порозбігались і поховались. Одні слова були однаковими за кольором і схожими за звучанням, тому їх важко знайти. Допоможи котику знайти слова, які я назву. Покажи, де червоний мак. А де червоний рак?»

Також рекомендованим є проведення комплексу ігор під назвою «Різнокольорова країна», який спрямований на виконання таких завдань:

- розвиток зорового сприйняття кольору, творчої уяви у процесі гри з кольором;
- осмислення того, що усі кольори характеризуються відповідним настроєм;
- виховання інтересу до кольоротерапії.

Отож, варто розглянути орієнтовний план проведення комплексу «Різнокольорова країна».

У першій половині дня доречно провести *сюрпризний момент*. Діти знаходять на стіні намальовану барвисту веселку, на столі – кольорові квіти, кольорові стрічки, кольорові олівці, а в кошику – повітряні різнокольорові кульки. Вихователь зазначає, що діти знаходяться у різнокольоровій казковій країні.

Далі слід організувати дидактичну гру під назвою «Повітряні кулі», яка закріплює знання про кольори за допомогою добирання кольору за зразком, а також розвиває дрібну моторику рук; активізує словник.

Обладнання: різнокольорові повітряні кульки та стрічки (кількість однакова).

Хід гри: Вихователь просить дітей допомогти йому прикрасити казкову країну повітряними кульками, але вони розлетілися в різні сторони. Тому

діти мають допомогти йому прив'язати стрічки до кульки, добираючи стрічку такого самого кольору.

Ефективною також є гра дидактичного характеру: *«Знайди за кольором»*.

Мета: закріплення навичок знаходити і називати одяг конкретного кольору; розвиток уваги; формування інтересу до комунікації з однолітками.

Хід гри: дошкільники мають стояти у колі, а вихователь повинен називати колір одягу або деталі, за якими кожна дитина повинна відгадати та назвати дитину, в якій є такі кольори в одязі. Назвати однолітка потрібно ласкавим ім'ям.

Далі слід провести цікаву мовленнєву гру *«Казкова коробочка»*. Дошкільники по черзі беруть з коробочки картинки та називають зображені предмети (синій м'ячик, синій велосипед, синя сорочечка, синя книжечка).

Також слід наголосити, що позитивно впливають на корекцію тяжких порушень мовлення кольорові казки та вірші, які слід поєднувати з виконанням образотворчого завдання. Кольорові казки викликають у дітей жвавий інтерес, сприяють розвитку мимовільної пам'яті, образного мислення, допомагають набуті сталі мовленнєві навички. Діти легко сприймають казки, адже вони створюють особливу атмосферу. Кольорові казки на заняттях з використанням ізотерапевтичних методів покликані знімати психоемоційне напруження, активізувати та збагачувати словниковий запас дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення (див. Додаток В).

Варто зауважити, що пісочна терапія в роботі з дошкільниками, які мають тяжкі порушення мовлення, вирішує низку таких завдань:

- стимулює організацію діяльності дошкільнят у процесі їх роботи у пісочниці;
- діагностує психолого-педагогічну роботу у процесі спостережень за дошкільниками при взаємодії з піском;
- пришвидшує терапевтичний процес;

- організовує ігрову та навчальну діяльність при роботі з піском;
- розширює знання та уявлення про навколишнє середовище за допомогою дослідницької діяльності;
- закріплює вміння вживати ввічливі слова, комунікуючи один з одним;
- стимулює невербальну та вербальну пізнавально-мовленнєву активність у процесі роботи у пісочниці;
- розвиває просторову уяву, образно-логічне мислення, творчий потенціал.

Формувальний етап експерименту передбачає проведення роботи з покращення мовлення засобами пісочної терапії, зокрема для розвитку зв'язного мовлення можна порекомендувати провести такі ігри:

- «Знайди та опиши іграшку»: діти складають розповідь про знайдену в піску іграшку (тваринку, предмет, героя казки);
- «Дві іграшки»: діти описують на основі порівняння знайдені в піску іграшки;
- «Намалюй і розкажи»: діти малюють на піску і складають розповідь;
- «Покажи казку»: діти складають розповідь за показом своїх (або педагога) дій, використовуючи дрібні іграшки.

З метою вдосконалення лексико-граматичної сторони мовлення слід проводити такі вправи пісочної терапії:

- «Що зникло?»: Слід виставити фігурки на пісочному полі. Логопед засипає піском частину предметів і діти називають, що зникло. Таким чином, закріплюються навички вживання іменників в родовому відмінку однини та множини.
- «Підбери слово». Дітям потрібно знайти іграшки в піску і підібрати до їх назв прикметники.

Ігри з піском – це провідний метод корекційного впливу, а також допоміжний засіб, що стимулює дитину, розвиває її мовленнєві навички.

Усі ігри пісочної терапії можна поділити на три види:

1) Ігри повчального характеру, які розвивають тактильно-кінестетичну чутливість і дрібну моторику рук. Діти говорять про свої відчуття, таким чином збагачується їхнє мовлення, словниковий запас, розвивається сприйняття різного темпу мовлення, висоти та сили голосу, розвивається увага і пам'ять, фонематичний слух.

2) Ігри пізнавального характеру, які допомагають дошкільнику пізнати багатогранність нашого світу.

3) Ігри проектного характеру, що спрямовуються на діагностику, корекцію і розвиток дошкільника.

Отож, контрольний етап експерименту передбачав проведення повторного обстеження мовлення дошкільників. Результат аналізованого нами дослідження показав, що 50% дітей мають високий рівень розвитку мовлення, а інші 50% – мають середній рівень. Дошкільники стали проявляти мовленнєву активність, вони розуміють назви предметів, дій, ознак, що є важливим у повсякденному мовленні. Також під впливом пісочної терапії діти можуть називати дії, предмети, що є зображеними на картинці або ж які виконали персонажі казок. Таким чином, поповнюється активний словниковий запас дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення.

2.4. Контрольний етап дослідження

Застосування у формувальному експерименті з розвитку пізнавальної активності арттерапевтичних елементів та спеціально створених психолого-педагогічних умов позитивно впливає на розвиток дошкільнят з ТПМ. Щодо формувального експерименту, то він призвів до позитивних змін: появи дошкільника з високим рівнем пізнавальної активності (5 % після проведення формувального експерименту порівняно з 0% в констатувальному); збільшення кількості дітей, які продемонстрували середній рівень пізнавальної активності (60% після проведення формувального експерименту порівняно з 25% в констатувальному) та суттєве зменшення низького рівня

пізнавальної активності (35% після проведення формувального експерименту порівняно з 75% в констатувальному).

Отож, слід зауважити, що низький рівень пізнавальної активності дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення поступово трансформувався у середній рівень пізнавальної активності. Завдяки спостереженням та бесідам з вихованцями у процесі проведення формувального експерименту було встановлено, що на заняттях, насичених арттерапевтичними заходами діти з тяжкими порушеннями мовлення беруть участь у різних видах діяльності, проявляючи задоволення та інтерес.

Після впровадження циклу занять з арттерапевтичними елементами варто здійснити повторну діагностику та встановити позитивні зсуви у пізнавальній активності дітей, що мають тяжкі порушення мовлення.

Слід зауважити, що за результатом впровадження арттерапевтичних елементів у корекційну роботу зі дошкільнятами, що мають тяжкі порушення мовлення, можна визначити покращення навички складання переказу. Діти можуть виконувати завдання без допомоги логопеда, лише деякі з дошкільників можуть потребувати допомоги. У процесі складання висловлювань головні ланки не є пропущеними, переказ характеризується повнотою, граматично правильним оформленням.

Отож, проведення експериментальної роботи загалом зумовлює появу таких якісних змін в мовленні дошкільників: діти починають складати перекази самостійно, повністю передаючи зміст і послідовність викладу. Також дошкільнята мають змогу виконувати завдання з сюжетними картинками, самостійно складаючи зв'язну розповідь, повно відображаючи ситуацію.

Важливо наголосити, що дошкільники, які мали середній рівень сформованості зв'язного мовлення, у результаті застосування арттерапії можуть складати перекази з певною допомогою логопеда; під час розповіді за сюжетними картинками вони можуть повно відображати зміст, проте припускати невеликих пропусків окремих моментів. Щодо розповіді за

серіями сюжетних картинок, то у них можуть простежуватися порушення зв'язності, вони можуть допускати пропуски певних сюжетних моментів, але вони не порушують загальну логіку розповіді.

Порівняння результатів діагностики зв'язного мовлення у групах дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення до та після корекційної роботи загалом дає підстави стверджувати:

1) Корекційні заходи поліпшують рівень розвитку зв'язного мовлення у більшості дошкільників. Результати початкової діагностики аналізованого дослідження: 10% дошкільників мали високий рівень розвитку зв'язного мовлення, 40% – середній, 40% – низький, і 10% – початковий рівень.

2) Наприкінці проведення корекційної роботи та за результатом повторної діагностики аналізованого дослідження були визначені такі висновки: 20% дошкільників – високий рівень розвитку зв'язного мовлення, 70% – середній рівень, 10% – низький рівень, і 10% – початковий рівень.

Таким чином, можна зазначити, що проведення корекційних заходів щодо поліпшення розвитку зв'язного мовлення у дітей, що мають тяжкі порушення мовлення, є ефективним. Доречним є продовження спрямованої роботи над мовленнєвими навичками дошкільників для досягнення ще кращого результату.

Отож, формувальний етап експерименту передбачав розробку серії логопедичних занять із використанням елементів арттерапії, результативність якої потрібно було перевірити експериментальним шляхом. Слід зауважити, що для дітей властиво більш продуктивно засвоювати нову інформацію, охоче брати участь в обговореннях, виявляти інтерес саме завдяки використанню елементів арттерапії. Таким чином, підвищується мотивація дітей, що мають тяжкі порушення мовлення. Після проведення корекційної роботи діти краще будують зв'язні висловлювання, дотримуються логічної послідовності, рідше пропускають фрагменти тексту, правильно використовують граматичні норми української мови.

ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ

Отож, варто підкреслити, що включення елементів арттерапії до корекційно-розвивальної програми дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення, передбачає врахування основних формувальних завдань, які розв'язуються за допомогою цієї технології, а також характеризується наявністю безпечних та необхідних матеріалів та часу, необхідного для проведення занять. Варто наголосити, що проведення формувальних занять з елементами арттерапії у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення можуть змінити такі показники: підвищити інтерес дошкільників до зазначеної діяльності; розвивати та закріплювати навички поведінки у різних ситуаціях; розвивати уяву; знижувати напругу.

Розроблена нами система методичних рекомендацій щодо психолого-педагогічної допомоги дітям дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення методами ізотерапії дозволяє зазначити, що саме малювання розвиває дрібну моторику, уяву, мислення та мовлення; допомагає зняти напругу, покращує чуттєво-рухову координацію, сприяє активізації конкретно-образного та абстрактно-логічного мислення.

Отож, можна зазначити, що арттерапія – це новий напрям в педагогічній практиці, що володіє потужним потенціалом, реалізація якого кардинально змінює дидактичні підходи до навчально-виховного процесу, розвитку особистості, реалізації спільної інтелектуальної та емоційно-мистецької діяльності педагога та дошкільника. За допомогою проаналізованих нами арттерапевтичних методів педагоги можуть досягти значного розвивального та навчального ефекту та розвинути зв'язне мовлення у дітей, що мають тяжкі порушення мовлення.

Реалізація мети формувального експерименту передбачала підбір вправ, мовленнєвого і наочного матеріалу відповідно до вікових особливостей і рівня мовленнєвого розвитку дошкільників. За своєю структурою навчальний експеримент повинен являти собою два пов'язані етапи: підготовчий та основний.

Отже, результати дослідження показують, що використання проаналізованих нами арттерапевтичних методів є ефективним не лише для розвитку творчих здібностей дошкільників, а також у корекційно-логопедичній роботі щодо покращення зв'язного мовлення дітей, що мають тяжкі порушення мовлення.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Отже, підсумовуючи, варто зазначити, що розвиток дітей дошкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення залежить від фізіологічних і соціальних чинників і тісно пов'язується з особливостями становлення адаптивних систем організму. Саме мистецтво здійснює потужний вплив на кожну дитину, являючи собою той простір, де розвивається творча діяльність, де створюється щось нове. Під час творчої активності у дошкільника розкривається внутрішній світ, таким чином мистецтво природно вплітається в життя дитини.

Таким чином, слід підкреслити, що застосування в закладах дошкільної освіти арттерапії у роботі з дітьми, що мають тяжкі порушення мовлення, розвиває самостійність, ініціативність, творчість, є запорукою розвитку її пізнавальної активності. Також арттерапевтичні методи активізують та розширюють словниковий запас, надають дитині уявлення про нові можливості взаємодії з предметами, дозволяють встановлювати граматичні закономірності при описі своїх дій, створюючи потужну психофізіологічну базу для розвитку мовлення. Також варто сказати, що арттерапія позитивно впливає на психоемоційний стан дитини дошкільного віку, що сприяє гармонійному розвитку особистості в цілому. Доцільним є використання арттерапії, як методики корекції, в комплексі з навчально-виховною роботою. Арттерапія здатна підвищити пізнавальну активність дитини, вона може сприяти руховому розвитку, концентрації уваги. Крім того, арттерапія ефективно впливає на формування емоційної сфери. Щодо педагогічної корекції арттерапевтичними засобами у дошкільників з тяжкими мовленнєвими порушеннями, то вона має свої особливості.

Таким чином, магістерська робота розкриває сутність і зміст такої терапевтичної технології, як «арттерапія» та подає опис її різновидів, зосереджуючи увагу на корекційно-педагогічну діяльність педагогів, що в комплексі передбачає педагогічне лікування за допомогою засобів художньої діяльності та мистецтва. У роботі доведено, що використання

арттерапевтичних засобів в ЗДО зберігає та відновлює здоров'я дошкільників і сприяє їхній адаптації до умов закладу дошкільної освіти. Також було визначено, що здійснена педагогом арттерапевтична діяльність надає можливість гармонізувати якісний розвиток особистості через її самовираження й самопізнання. У роботі наголошується, що застосування різних видів арттерапії відкриває у кожній дитині щось нове, спонукає глибше пізнати та краще зрозуміти її.

Отож, у другому розділі кваліфікаційної роботи було досліджено ефективність застосування різних видів арттерапії в корекційно-логопедичній роботі для розвитку зв'язного мовлення дошкільнят, що мають тяжкі порушення мовлення. Другий розділ вміщує опис змісту роботи з корекційної діяльності зв'язного мовлення дошкільнят, що мають тяжкі порушення мовлення, а також систему методичних рекомендацій щодо психолого-педагогічної допомоги дітям дошкільного віку засобами арттерапії. Слід зауважити, що рекомендувалося використання таких методик ізотерапії: малювання акварельними фарбами; виготовлення аплікацій з обрізків паперу; застосування тістопластики; малювання за допомогою сухого листа (за допомогою сипучого матеріалу); малювання за допомогою предметів довкілля. Також були висвітлені ключові завдання до кожної методики, яких варто було досягти у роботі з дошкільнятами. В результаті використання вказаних арттерапевтичних методів сформувалися умови для створення позитивного середовища, яке сприяло б розвитку зв'язного мовлення та творчому виявленню дітей. Варто зауважити, що застосування кольоротерапії та пісочної терапії є корисним для дітей дошкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення, адже слугує мотиваційною основою та ресурсним полем діалогової взаємодії педагога та дитини, активізуючи комунікативні навички дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І. В. Теорія і практика арттерапії: навчально-методичний комплекс. Умань, Алмі, 2014. 75 с.
2. Білан І. О. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами художньої ілюстрації. Дошкільна освіта. 2003. №1. С. 5-8.
3. Бондар Л. М. Використання методів арттерапії в роботі з дітьми дошкільного віку. Педагогічний пошук. 2014. № 1. С. 54-57.
4. Валеса І. А. Проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Вісник Житомирського державного університету. 2009. №44. С. 6-7.
5. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арттерапія в роботі практичного психолога. Використання арттехнологій в освіті. Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.
6. Гавриш Н. П. Пізнавальні діалоги з дошкільниками. Вихователь-методист. 2009. №2. С.46-49.
7. Гладуш В. А. Шляхи вдосконалення професійної підготовки логопедів в Україні (1960-ті рр.) Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 2014. № 17(35). С. 56–65.
8. Городиська В. В. Упровадження арттерапії як інноваційної технології у дошкільних закладах освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 69, Т. 1. С. 56 – 61.
9. Грищенко С. В., С. В. Сокіл. Арттерапія як засіб корекції мовлення в учнів початкової школи з тяжкими порушеннями мовлення. Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку. Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25 жовт. 2023 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. С. 17 – 19.
10. Дермельова В. Ю. Ізотерапія в навчально-виховному логокорекційному процесі осіб із загальним недорозвитком мовлення. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації:

матеріали I Всеукраїнської 58 студентської науково-практичної конференції (14.02.2017 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С.П. 2017. С. 51-53.

11. Дідик В. Використання кольоротерапії в корекційній роботі з дітьми-логопатами: методичний посібник/ В. І. Дідик. –Кам'янець-Подільський науково-методичний центр Управління освіти і науки. 2016. 79 с.

12. Дяченко М. А., Бутузова Л. П. Потенціал арттерапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Proceedings of the XVIII International Scientific and Practical Conference. Copenhagen, Denmark. 2024. С. 177-180.

13. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

14. Іванча І. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Редакційна колегія. 2022. С. 49.

15. Івашко С. С. Особливості використання арттерапії в закладах дошкільної освіти. Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2023 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. Ніжин: НДУ, 2023. С. 291 – 293.

16. Ігнатченко К. Корекція мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії. Професійна підготовка майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти до педагогічної творчості в контексті тенденцій розвитку освіти : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Умань, 18 лист. 2022 р.). / [голов. ред. Гаврилюк С. М. ; відп. за вип. Скрипник Н.І. ; ред.кол.: Попиченко С. С., Семчук С.С., Кушнір В. М., Іщенко Л. В. та ін.]. Умань : Візаві, 2022. С. 56 – 57.

17. Калмикова Л. О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: діагностико-розвивальна програма: [Монографія]. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2010. 212 с.

18. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арттерапії : навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
19. Кардаш І. М. Зв'язне мовлення як складник комунікативної готовності старших дошкільників до навчання у школі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. №. 70. С. 64-68.
20. Козич І. В., Гольцева Т. І. Арттерапія як ефективна технологія соціалізації дітей з мовленнєвими порушеннями // Спеціальна освіта та соціальна інклюзія: виклики ХХІ століття : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 листопада 2021 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2021. С.13-14.
21. Кошель А.П., Кульбако Н.П. Використання елементів арттерапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», методистів, вихователів закладів дошкільної освіти та батьків дітей дошкільного віку – Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2020. 90 с.
22. Кравченко А. І. Застосування артпедагогіки в логопедичній роботі з розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації. 2019. С. 155-157.
23. Кравченко А. І., Литвиненко В. А. Арттерапія та артпедагогіка в логопедичній роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку : навч. посіб. Для студентів вищих навчальних закладів. Суми, 2012. 130 с.
24. Куцин Е. Корекція мовленнєвих порушень дошкільників засобами ізотерапії як однієї з форм арттерапії / Еріка Куцин // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. 2022. № 3. С. 19-24.
25. Ладжинська О. В. Поняття «арттерапія» в освітньому процесі. Ізотерапія, як складова арттерапії в корекційній роботі з дошкільниками. Інноваційні технології в дошкільній освіті. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 79–85.

26. Ласточкіна О. В. Дидактична гра як засіб розвитку зв'язного мовлення дошкільників із порушенням мовлення. Матеріали ІV Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми логопедії та реабілітації». Суми, 2017. С. 18-22.
27. Ленів З. П. Діагностика усного мовлення старших дошкільників засобами арттерапії : навч.-метод. посіб. Київ : Спадщина, 2011. 64 с.
28. Ленів З. Арттерапія в процесі діагностування усного мовлення старших дошкільників. Психолінгвістика. Психологія. С.73 – 84.
29. Логвиненко Т. Використання засобів артпедагогіки та арттерапії у соціально-педагогічній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 5(5). С. 273-280.
30. Лось Н. І., Колишкін О.В. Особливості використання логопедичних технологій в процесі творчого зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців : зб. наукових праць. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2018. Вип. 6. С. 273-279.
31. Максименко С., Максименко К. Главник О. Емоційний розвиток дитини. Київ : Мікрос СВС, 2003. 112 с.
32. Маркозова А., Міщенко О. Використання елементів арттерапії у профілактичній роботі із запобігання розвитку дисграфії у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення третього рівня. Grail of Science. 2023. № 29. С. 273–280.
33. Мартинюк Ю. О. Особливості емоційних станів батьків дітей з різним рівнем психосоціального розвитку : дис.. .. канд.. психол. наук : 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Одеса. 2016. 190 с.
34. Мішкулинець О. О. Використання арттерапевтичних методик в умовах інклюзивного освітнього середовища. Психологія: теорія і практика. 2018. №2. С. 76- 89.
35. Мовчан О., Зелінська-Любченко К. Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії. Актуальні проблеми

спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії : матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (25 травня 2023 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2023. С. 186 – 190.

36. Назаренко Н. Ю., Висоцька А. М. Застосування методів арттерапії в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. 2021. С. 1-7.

37. Омельченко І. М., Федорович Л. О. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для підготовчих, 1- 4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Київ, 2016. 187 с.

38. Петренко Н. В. Використання терапевтичних технік у подоланні тяжких порушень мовлення. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. О.В.Гаврилова, В.І. Співака. Вип. 5. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2014. С. 234 – 239.

39. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини: монографія: ТОВ «Нора-прінт», 2002. 309 с.

40. Полєвікова О. Б., Гаврилюк Т. В. Використання елементів арттерапевтичних технік у мовленнєвій роботі зі здобувачами дошкільної освіти. The 11 th International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development» (April 20-22, 2022) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2022. С. 221 – 226.

41. Полєвікова О. Б., Швець Т.А. Піскова анімація – дошкільникам / О.Б. Полєвікова, Т.А. Швець. Х. : Вид.група «Основа». 2019. 112 с.

42. Програма з корекційно-розвиткової роботи для закладів загальної середньої освіти (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, 1-4 класи) / за ред. Л. І. Трофименко. Київ : [б.в.], 2018. 90 с.

43. Проскурняк О. І., Ільченко О. В., Кондратенко В. О. Пісочна терапія як засіб корекції невпевненої поведінки молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 1 (349), Ч. II, 2022. С. 227 – 229.

44. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 239 с.
45. Савінова Н. В. Розвиток та особливості логопедичної термінології: змістовий аспект. Науковий часопис. Корекційна педагогіка. С. 238-243.
46. Смаль І. П. Психолого-педагогічна допомога дітям дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення методами арттерапії. The 1st International scientific and practical conference «European scientific congress» (February 20-22, 2023) Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2023. С. 314 – 319.
47. Терлецька Л. Г. Психологія здоров'я: арттерапевтичні технології : навч. пос. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. 128 с.
48. Федій О.А. Естетотерапія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
49. Харківська А. Арттехніки у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. 2024. *Освіта. Інноватика. Практика*, 12 (4). С. 48–52.
50. Хіля А.В. Арттерапія як об'єкт наукового дослідження у працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. № 5 (59). С. 394–405.
51. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції. Київ : Либідь, 2001. 253 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади робіт дітей, що мають важкі порушення мовлення, із заняття «Підводний світ» у техніці з малювання долоньками

Приклади робіт у техніці «Тістопластика»

Приклади робіт у техніці малювання сипучим матеріалом – манною крупою

Приклади дитячих робіт у техніці «Монотипія»

Приклади дитячих робіт у техніці «Малювання мильними бульбашками»

Приклади дитячих робіт у техніці «Краплетерапія»

Приклад кольорової казки «Кольори весни»

Одного весняного ранку з'явилося на небі тепле, яскраве, усміхнене жовте Сонечко і побачило, як зажурилися сумні, вологі сині очі невеличкого Озерця. Сонечко торкнулося до нього своїми теплими долоньками: Озерце нагрілося, посміхнулося і хлюпнуло на берег свою фарбу.

Почали розпускатися на деревах перші зелені листочки, з'явилася молода травичка. Задзвеніла синя фарба у квіточках пролісків. Заспівав весняний струмочок, хлюпнув синьою фарбою на білий сніг: розкинулося над світом чисте блакитне небо. Зустрівся струмочок своєю синявою із зеленою травичкою, і почали проростати коричневі молоденькі стовбурці дерев із насіння, яке лежало в землі з осені. Уся природа прокинулася від зимового сну і потягнулася до теплого сонечка, відчувши кожним листочком і травинкою, кожною крапелькою талої водички лагідне тепло весняного сонечка. Об'єдналися в природі різні кольори — утворилися нові фарби, а значить і нові веселкові казки з пригодами.

Пограємося з кольорами! Хай нам допоможуть наші працюючі пальчики (показують дітям техніку утворення палітри нових кольорів за допомогою пальчиків на оргсклі). Візьміть жовту і синю фарбу, змішайте їх, бачите — сталося маленьке диво! Утворився новий колір. Який він? (Зелений). Ми з вами навчилися створювати кольорові дива. А далі буде ще цікавіше...

Приклад кольорової казки «Казкові плями»

Захотілося якось звичайній Трубочці для коктейлю намалювати яскраву, веселу картинку, і вона завітала до своїх друзів, різнокольорових фарб. Стали вони малювати. Трубочка дмухала на фарби, а вони стрибали, розсипалися кольоровими плямами в різні боки. Раптом Коричнева фарба

стрибнула на білий Аркуш паперу. Стрепенувся Аркуш від несподіванки — фарба розлилася в різні боки. Так утворився дивний кущ. Хлюпнуло декілька крапельок Фіолетової фарби, і на Аркуші розквітнув кущ бузку.

Потім стрибнула Жовта фарба — під кущиком зацвіла пухнаста кульбабка, а плямка Зеленої фарби розлилася по Аркушу дивовижними рослинами. З Червоних плям виникли чудові квіти. А коли різнокольорові фарби повели хоровод, то утворились кумедні метелики. Так Трубочка і фарби весело гралися і малювали, а що з того вийшло, ти побачиш сам.

Плями на папері весело стрибали,

Різні кольори нам подарували.

Ми на них дмухнули в різні боки —

І малюнки дивні вийшли без мороки.